

AUGUSTO MONTERROSO

Összes művek
(és más történetek)

Károli Könyvek
Műfordítás, forrás

Sorozatszerkesztő:
Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros Gábor, Csanády Márton, Csoma Mózes,
Fabiny Tibor, Furkó Péter, Homicskó Árpád, Jakab Éva,
Kendeffy Gábor, Literáty Zoltán, Mészáros József,
Pap Ferenc, Tóth J. Zoltán

AUGUSTO MONTERROSO

Összes művek
(és más történetek)

Fordította: Fülöp József

Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2025

Eredeti mű: *Obras completas (y otros cuentos)*

© 1959 Augusto Monterroso.

Published with permission of International Editors & Yáñez' Co.

A kötet a Károli Gáspár Református Egyetem kutatási finanszírozásának
köszönhetően jelent meg. A pályázat témaszáma: 20719B800.

Felelős kiadó:

Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó vezetője és Trócsányi László,

a Károli Gáspár Református Egyetem rektora

Károli Gáspár Református Egyetem

1091 Budapest, Kálvin tér 9.

Telefon: 455-9060

Fax: 455-9062

Hungarian translation © Fülöp József, 2025

Hungarian Edition © L'Harmattan Kiadó, 2025

Hungarian Edition © Károli Gáspár Református Egyetem, 2025

HÜPERION
M Ű • F O R D Í T Ó I • H E L Y

Taller de Traducción Literaria Hiperión

Translator's Workshop Hyperion

hyperion.kre.hu

Fordította, szerkesztette és az utószót írta: Fülöp József

A fordítást az eredetivel egybevetette: Bendik Márta

Szaklektor: Klemm László

ISBN 978-963-646-173-7

ISSN 2063-787X

MISTER TAYLOR

– Kevésbé különös, bár kétségtelenül példaértékű – mondta akkor a másik – Mr. Percy Taylor története, aki az amazóniai őserdőben volt fejedész.

Tudvalevőleg 1937-ben elhagyta a Massachusetts állambeli Bostont, ahol szellemét a teljes nincstelenségig pallérozta. 1944-ben jelent meg először Dél-Amerikában, az Amazonas vidékén, egy olyan törzs őslakosai között, amelynek nevét szükségtelen felidézni.

Karikás szeme és vézna külseje miatt hamarosan „szegény gringóként” vált ismertté arrafelé, még az iskolások is ujjal mutogattak rá, és kövekkel dobálták, amikor az aranyló trópusi napsütésben elhaladt mellettük csillogó szakállával. De ez nem szomorította el a szerény helyzetű Mr. Taylort, hiszen William G. Knight *Összegyűjtött műveinek* első kötetében azt olvasta, hogy ha valaki nem irigykedik a gazdagokra, arra a szegénység sem hoz szégyent.

Néhány hét alatt a helyiek megszokták őt és szokatlan ruházatát. Sőt, mivel kék szeme és furcsa külföldi akcentusa volt, az Elnök és a Külügyminiszter is különös tisztelettel bánt vele, mert attól féltek, hogy nemzetközi incidenst idéz elő.

Olyan nyomorúságosan szegény volt, hogy egy nap a dzsungelbe ment ehető gyógynövényekért. Néhány métert gyalogolt, de nem mert körülnézni, amikor az aljnövényzetben egészen véletlenül megpillantotta egy bennszülött árgus tekintetét.

Mr. Taylor érzékeny hátán hideg borzongás futott végig. De rettenthetetlenül dacolva a veszéllyel, füttyörészve folytatta az útját, mintha semmit sem látott volna.

A bennszülött egy (macskaszerűnek semmiképp nem nevezhető) ugrással ott termett előtte, és felkiáltott:

– *Buy head? Money, money.**

Bár angolsága nem is lehetett volna rosszabb, a kissé gyengélkedő Mr. Taylor megértette, hogy a bennszülött egy furcsán összezsugorodott emberi fejet kínál neki eladásra, amelyet a kezében tartott.

Mondanunk sem kell, hogy Mr. Taylor nem volt abban a helyzetben, hogy megvegye; mivel azonban úgy tett, mintha nem értené, az indián szörnyen lealacsonyítónak érezte rossz angolságát, ezért szabadkozva neki ajándékozta.

Mr. Taylor boldogan tért vissza a konyhájába. Azon az éjszakán, amikor hanyatt feküdt a fekvőhelyül szolgáló szegényes pálmaszőnyegen, s csak a körülötte repkedő, túlhevült és szemérmetlenül szeretkező legyek zümmögése zavarta meg, Mr. Taylor hosszasan gyönyörködött különös szerzeményében. A legnagyobb esztétikai élvezetet az okozta, amikor egyenként megszámlálta az emberfej szakállát és bajuszát alkotó szőrszálakat, és a kissé gúnyos, apró szempárba nézett, amely kitüntető figyelmre láttán mintha hálásan rámosolygott volna.

A hatalmas műveltségű Mr. Taylor gyakran adta át magát az elmélkedésnek; ezúttal azonban hamar megunt a filozófiai töprengéseit, és úgy határozott, odaajándékozta a fejet nagybátyjának, a New Yorkban élő Mr. Rolstonnak, aki már zsenge korától fogva erős vonzalmat mutatott a spanyol-amerikai népek kulturális megnyilvánulásai iránt.

* Venni fej? Pénz, pénz.

Néhány nappal később nagybátyja arra kérte Mr. Taylort – miután becses egészségi állapota felől érdeklődött –, legyen szíves, adjon neki még ötöt. Mr. Taylor örömmel engedett Mr. Rolston szeszélyének, és – nem tudni, hogyan – postafordultával „nagy örömmel tett eleget kívánságának”. A roppant hálás Mr. Rolston további tízet kért. Mr. Taylor „rendkívül hízelgőnek érezte, hogy szolgálatára lehet”. De amikor egy hónap múlva arra kérte, hogy húszat küldjön, Mr. Taylornak, ennek a faragatlan és szakállas, de kifinomult műérzékű férfiúnak az volt az érzése, hogy anyja testvére üzletel a fejekkel.

Hát, ami azt illeti, így is volt. Mr. Rolston teljes nyíltsággal adta ezt Mr. Taylor tudtára egy ihletett levélben, amelynek határozottan kereskedelmi szóhasználata úgy felzengette Mr. Taylor érzékeny lelkének húrjait, mint még soha.

Rögvest nyélbe ütött társulásuk értelmében Mr. Taylor vállalta, hogy ipari léptékben szerez be és postáz zsugorított emberi fejeket, Mr. Rolston pedig a lehető legelőnyösebben értékesíti azokat odahaza.

Eleinte adódtak bosszantó nehézségek bizonyos helyi alakkal. De Mr. Taylor, aki Bostonban Joseph Henry Sillimanról írt esszéjével kitűnő eredményt ért el, politikusként is bemutatkozott, és nemcsak a kivitelhez szükséges engedélyt, hanem még kilencvenkilenc évre szóló kizárólagos koncessziót is szerzett a hatóságoktól. Nem volt nehéz meggyőznie a Végrehajtó főharcost és a Törvényhozó varázslókat arról, hogy ez a hazafias lépés rövid időn belül gazdagítani fogja a közösséget, és ezután minden szomszédos őslakos (valahányszor csak szünetet tart a fejgyűjtésben) hideg frissítőt ihat majd, amelynek mágikus receptjét ő maga fogja biztosítani.

Amikor a Képviselőház tagjai rövid, de ragyogó szellemi erőfeszítés után felismerték ezeket az előnyöket, érezték, ahogy felbuzog bennük a hazaszeretet, és három nap alatt kihirdettek egy rendeletet, amelyben felszólították a népet, hogy gyorsítsák fel a zsugorított fejek előállítását.

Néhány hónappal később Mr. Taylor hazájában a fejek elérték azt a népszerűséget, amelyre mindannyian emlékszünk. Ez eleinte csak a legtehetősebb családok kiváltsága volt, de a demokrácia az demokrácia, és azt senki sem tagadhatja, hogy néhány héten belül még a tanárok is megvásárolhatták őket.

A megfelelő fej nélküli háztartást bukott háztartásnak tekintették. Hamarosan jöttek a gyűjtők, és velük együtt az ellentmondások: tizenhét fejet birtokolni rossz ízlésnek számított; tizeneggyel rendelkezni azonban előkelőnek. Ám ahogy a fejek tömegessé váltak, a kifinomult ízlésűek elvesztették érdeklődésüket, és csak nagy ritkán szereztek be egyet, ha különleges volta megóvta a közönségességtől. Egy rendkívüli, porosz bajuszos példányt, amely életében egy viszonylag magas rangú tábornoké volt, a Danfeller Intézetnek ajándékoztak, amely azon melegében három és fél millió dollárt adományozott a latin-amerikai népek eme izgalmas kulturális megnyilvánulásának támogatására.

Időközben a törzs annyit fejlődött, hogy a Törvényhozási Palota körül már saját kis korzóval is rendelkezett. Vasárnaponként és a Függetlenség Napján a Kongresszus tagjai ezen a vidám sétányon tekertek végig, torkukat köszörülve, tollaikat csillogtatva, méltóságteljes nevetéssel, a Társaságtól kapott biciklikén.

De mit lehet tenni? A szükség mindig beköszön. Akkor jelentkezett az első fejhiány, amikor a legkevesbé számítottak rá.

Az igazi mulatság csak ekkor kezdődött.

A természetes halálozások száma elégtelennek bizonyult. A Közegészségügyi Miniszter egy ködös éjszakán őszinteségi rohamot kapott, és lekapcsolt villanynál, miután egy darabig cirógatta felesége keblét, mintha sosem akarná abbahagyni, bevallotta neki, hogy alkalmatlannak tartja magát arra, hogy a Társaság érdekeinek megfelelő szintre emelje a halandóságot, mire az asszony azt válaszolta, hogy ne aggódjon, minden rendbe fog jönni, de most jobb lenne, ha aludnának.

Az adminisztratív hiányosság pótlásához szükség volt néhány drasztikus intézkedésre, ezért szigorúan halálbüntetést rendeltek el.

A jogászok összeültek tanácskozni, aztán a legkisebb vétéséget is bűncselekménnyé emelték, és súlyosságától függően akasztással vagy golyó általi halállal büntették.

Még az egyszerű tévedéseket is bűncselekménynek tekintették. Ha például valaki egy hétköznapi beszélgetés során merő óvatlanságból azt találta mondani, hogy „nagy a hőség”, és később hőmérő segítségével bebizonyították, hogy valójában nincs is olyan nagy hőség, akkor beszédtek tőle némi eljárási díjat, legott kivégezték, és fejét megküldték a Társaságnak; az igazság kedvéért tegyük hozzá: törzsét és végtagjait meg a gyászolóknak.

A betegségekről szóló jogszabály azonnal visszhangra talált, széles körben kommentálták a baráti hatalmak Diplomáciai Testületei és Külügyminisztériumai.

A nevezetes jogszabály értelmében a súlyos betegek huszonegy órát kaptak arra, hogy rendbe tegyék az irataikat, és elhunyanak; de ha ezen idő alatt szerencsájük volt, és sikerült megfertőzniük a családjukat, akkor annyiszor egy hónapos határidőt kaptak, ahány rokonukat megfertőzték. Az enyhébb betegségek áldozatai és az egyszerűen csak gyengélkedők részolgáltak a haza megvetésére, úgyhogy az utcán bárki leköphette őket. A történelemben először ismerték el azon orvosok jelentőségét (köztük több Nobel-díjra jelöltét), akik senkit sem gyógyítottak meg. Az elhalálozás a hazaszeretet legmagasztosabb megnyilvánulása lett, nemcsak nemzeti, hanem a legdicsőbb, kontinentális szinten is.

Az egyéb mellékiparágak (elsősorban a Társaság technikai támogatása révén virágzó koporsóipar) fellendülésével az ország, ahogy mondani szokták, a nagy gazdasági prosperitás időszakába lépett. Ez a lendületvétele különösen érezhető volt egy új, virágos kis korzón, ahol a képviselők feleségei az aranyló őszi délutánok melankóliájába burkolózva sétálgattak, csinos kis fejecskéjükkel bólogatva, igen, igen, minden rendben van, amikor a túloldalról valamely aggódó és készséges újságíró mosolyogva és kalapot emelve rájuk köszönt.

Mellesleg mindenkit emlékeztetnék arra, hogy az egyik ilyen újságírót, aki egy bizonyos alkalommal indokolatlanul nagyot tüszszentett, szélsőségességgel vádolták meg, és kivégzöoszttag elé állították. Csak önfeláldozó halála után ismerték fel a nyelvtudósok, hogy ez az újságíró az ország egyik legnagyobb koponyája volt; de amikor összezsugorították, olyan jól nézett ki, hogy nem is lehetett észrevenni a különbséget.

És Mr. Taylor? Ekkoriban már az Alkotmányos Elnök magántanácsadójaként dolgozott. Immáron annak példájaként,

hogy mire képes az egyéni kezdeményezőkézség, ezerszámmra számolta az ezreseket; ám emiatt nem voltak álmatlan éjszakái, hiszen William G. Knight *Összes műveinek* utolsó kötetében azt olvasta, hogy nem szégyen milliomosnak lenni, ha az ember nem veti meg a szegényeket.

Azt hiszem, másodjára mondom, a szükség mindig beköszön.

A virágzó üzlet folytán elérkezett a pillanat, amikor a lakosságból már csak a honatyák és feleségeik, valamint az újságírók és feleségeik maradtak. Mr. Taylor agya különösebb erőfeszítés nélkül arra a következtetésre jutott, hogy az egyetlen lehetséges megoldás az lesz, ha háborút szít a szomszédos törzsekkel. Miért ne? Fejlődés.

Néhány kisebb ágyú segítségével az első törzset mindössze három hónap alatt simán lefejezték. Mr. Taylor megízlelte uralma kiterjesztésének dicsőségét. Aztán következett a második törzs, majd a harmadik, a negyedik és az ötödik. A fejlődés olyan gyorsasággal terjedt, hogy eljött az idő, amikor már a szakértők igyekezete ellenére sem sikerült olyan szomszédos törzseket találni, akik ellen háborút lehetett volna indítani.

Ez volt a vég kezdete.

A két promenád lassan elnéptelenedett. Csak hébe-hóba sétált végig rajtuk egy-egy hölgy vagy könyvével a hóna alatt valamely koszorús költő. Mindkét sétányt felverte a gaz, megnehezítve és kellemetlenné téve a hölgyek finom járását. A fejekkel együtt a biciklisek is megfogyatkoztak, a vidám, derűlátó üdvözlések pedig csaknem teljesen eltűntek.

A koporsókészítő hangulata szomorúbb és gyászosabb volt, mint valaha. Mindenki úgy érezte, mintha az imént ébredt volna egy kellemes álomból, abból a nagyszerű álomból, amely-

ben az ember egy arannyal teli zsákot talál, a párnája alá teszi, aztán tovább alszik, és amikor másnap kora reggel felébred, keresgélgni kezdi, de csak az ürességet markolja.

A vállalkozás nehézkesen ugyan, de azért talpon maradt. Csakhogy mindenki nehezen aludt attól való félelmében, hogy pirkadatra exportcikként végzi.

Mr. Taylor hazájában természetesen egyre nagyobb volt a kereslet. Naponta jelentek meg új pótmegoldások, de valójában senki nem hitt bennük, hanem mindenki a spanyol-amerikai fejcskékét követelte.

A végső válság idején történt. A kétségbeesett Mr. Rolston egyre több és több fejet kért. Bár a Társaság részvényeinek árfolyama meredeken zuhant, Mr. Rolston meg volt győződve róla, hogy unokaöccse tenni fog valamit, ami kihúzza majd a csávából.

A korábban naponta érkező szállítmányok havi egyre csökkentek, és már bármi megfelelt: gyerekek, feleségek, sőt még képviselők feje is.

Aztán hirtelen ezek is megszűntek.

Egy zord, szürke pénteken, a tőzsdéről hazatérve, még mindig kábultan barátai kiabálásától és szánalmas pánikkeltésétől, Mr. Rolston elhatározta, hogy kiugrik az ablakon (revolver használata helyett, mert annak a zaja rémülettel töltötte volna el), amikor a postával érkezett csomagot kibontva megpillantotta Mr. Taylor zsugorított fejét, amint az mintegy a messzeségből mosolygott rá, az Amazonas vad tájairól, kisiús somolygással, mintha azt mondaná: „Bocsánat, bocsánat, többször nem fordul elő.”

MINDEN HARMADIK

Inkább találok valakit, aki meghallgatja az én történeteimet, mint olyat, aki elmondja az övéit.

Plautus

Számítok rá, hogy meglepődik majd, amikor megkapja ezt a levelet. Az is valószínű, hogy elsőre kegyetlen tréfának fogja tartani, és szinte biztosan az lesz az első gondolata, hogy összegyűri és messzire hajítja. Pedig aligha követhetne el ennél súlyosabb hibát. Mentségére legyen mondva, nem maga lenne az első, aki elkövetné, és persze nem is az utolsó, aki megbánná.

Teljesen őszintén mondom: sajnálom magát. De ez az érzés nemcsak természetes, hanem összhangban is van az Ön vágyaival. Ön az emberiség azon elkeseredett részéhez tartozik, akik fájdalmukra mások együttérzésében találnak enyhülést. Kérem, vigasztalódjék azzal, hogy az Ön esete egyáltalán nem különleges. Minden harmadik ember, még ha titkolja is, így van ezzel. Például aki súlyos, ám képzeletbeli betegsége panaszskodik, vagy az a nő, aki közhírré teszi az otthoni kötelességek nyomasztó terhét, vagy az a férfi, aki panaszos verseket jelentet meg (függetlenül attól, hogy azok jók-e vagy rosszak) – mindhárman másoktól várnak némi együttérzést, mert nem merik azt megadni önmaguknak. Ön tisztességesebb ennél: megveti keserűségének versbe foglalását, finom illendőséggel kendőzi el a mindennapi betevő előteremtésével járó erőpazarlást, és nem színlel

betegséget. Ön egyszerűen elmondja a történetét, és mintha kegyes szívességet tenne a barátainak, kikéri a véleményüket azzal a sötét szándékkal, hogy aztán úgysem hallgat rájuk.

Biztosan érdeklí, honnan értesültem a problémájáról. Mi sem egyszerűbb: ez a mesterségem. Rögtön elárulom, miféle mesterség is ez.

Tehát. Három nappal ezelőtt, a szokatlan reggeli napsütésben Ön felszállt egy buszra a Reforma és a Sevilla sarkán. Az ilyen járművek utasai gyakran tanácstalanul és csodálkozva néznek, amikor ismerős arccal találkoznak. Ön viszont nem! Amikor észrevett egy ismerős arcot az izzadt utasok közt, elég volt megpillantanom a tekintetéből áradó ragyogást, rögtön biztos voltam benne, hogy pártfogoltjaim egyikével találkoztam.

Talán a szakmai rutin teszi, de lopva hegyezni kezdtem a fülemet. És csakugyan, Ön alig tett eleget a kötelező üdvözlésnek, elkerülhetetlenül a másokra zúdította balsorsa történetét. Fikarcnyi kétségem sem volt többé: olyanformán tálalta az eseményeket, hogy nem volt nehéz rájönni, alig huszonnégyszáz órája barátja ugyanezeket a bizalmas információkat kapta. Egész nap követtem Önt, amíg ki nem derítettem a lakhelyét – bár az okát nem értem, rendszerint ez tudományom legélvezetesebb része.

Nem tudom, ez örömet vagy bosszúságot okoz-e Önnek, de kénytelen vagyok megismételni: az Ön esete nem rendkívüli. Röviden felvázolom jelen helyzetének kialakulását. Ha pedig tévednék, amit kétlek, úgy e tévedés csakis a szükségszerű szabályt fogja erősíteni.

Ön az emberi faj egyik leggyakoribb betegségében szenved: ez pedig nem más, mint az embertársaival való érintkezés igénye. Amióta beszélni kezdett, nincs az ember számára kedvesebb, mint az a barát, aki érdeklődéssel képes hallgatni őt, legyen szó

akár örömről, akár bánatról. Még a szerelem sem ér fel ezzel az érzéssel. Vannak, akik megelégednek egyetlen baráttal. Aztán vannak azok, akiknek ezer sem elég. Ön az utóbbiak közé tartozik, és ebből az egyszerű egybeesésből ered az Ön balsorsa és az én mesterségem.

Meg mernék esküdni, úgy kezdődött, hogy egy közeli barátjának beszámolt szerelmi gyötrelmeiről, ő pedig figyelmesen végighallgatta, és az általa megfelelőnek hitt megoldásokat javasolta Önnek. Ön azonban, és itt kezdődik az események végtelen láncolata, ezeket nem tartotta helyesnek. Ha ő azt tanácsolta, hogy vegye elejét a dolognak, miként azt mondani szokás, egyetlen huszárvágással, akkor Ön több okot is talált arra, hogy ne adja fel a küzdelmet; ellenben ha azt javasolta, hogy folytassa az ostromot az erőd bevételeig, akkor Ön pesszimizmusba süllyedt, mindent sötétnek és kilátástalannak látott. Innen már alig egy lépés, hogy egy másik emberben keressük a gyógyírt. Ön hány lépést tett?

Reményteli zarándoklatra vállalkozott, amíg zsúfolt címjegyzéke végére nem ért. És hogy felgyorsítsa a folyamatot, még új ismeretsegeket is próbált kötni (egyre nagyobb sikerrel). Nem csoda, hogy hirtelen rájött, egy nap csak huszonnégy órából áll, és hogy ez az asztronómiai tapintatlanság szörnyen igazságtalan Önnel szemben. Meg kellett sokszoroznia a közlekedési eszközök számát, és finomhangolását időbeosztást kellett terveznie. A telefon rendeltetésszerű használata sokat segített, és bizonyosan kibővítette a lehetőségeit; csakhogy ez az elavult módszer még mindig olyan luxus, hogy azok hetven százaléka, akiket Ön folyamatosan tájékoztatni szeretne, sajnos nem rendelkezik e kétes előnnyel.

Még az álmatlanság és az alvászavar sem volt elég: elkezdett korán kelni, hogy megragadja az egyre gyorsabban múló és jóvátehetetlenül elveszett időt. Külsejének ápolatlansága nyilvánvalóvá vált: szakálla elvadult; egykoron kifogástalan nadrágja egészen kitérdesedett, cipőjét siváran lepte be a makacs, szürke por. Bár igazságtalannak tűnt, de kénytelen volt elfogadni a tényt, hogy ugyan Ön korán kelt, tele lelkesedéssel, mégis kevés barátja volt hajlandó osztozni az Ön reggeli hevületében. Így aztán mondanom sem kell, elérkezett az elkerülhetetlen pillanat, amikor fizikailag képtelenné vált arra, hogy megfelelően tájékoztassa társadalmi kapcsolatainak széles körét.

Ezzel egyszersem az én pillanatom is elérkezett. Szerény havi díjért a legjobb megoldást kínálom Önnek. Ha elfogadja – és biztosíthatom róla, hogy így lesz, mert nem maradt más választása –, akkor nyugodtan elfelejtheti a szüntelen járkálást, a kitérdesedett nadrágot, a port, a szakállt és a fárasztó telefonálást.

Egy szó, mint száz: kész vagyok a rendelkezésére bocsátani egy kiváló, speciális rádióadót. Jelenleg rendelkezem – korábbi, a Földreformban érintett ügyfelem sajnálatos elhalálózása következtében – egy negyedórás sávval, amely, ha figyelembe vesszük az Ön bizalmasainak információinak számát, bőven elegendő ahhoz, hogy nem napi, hanem percnyi pontossággal tájékoztassa baráti körét lebilincselő helyzetéről.

Azt hiszem, fölösleges felsorolnom Önnek módszerem előnyeit. De azért hadd említsek meg néhányat!

1. Az első naptól kezdve garantált az idegrendszerre gyakorolt nyugtató hatása.

2. Teljes diszkréciót biztosítunk. Ugyan az Ön műsorát bárki foghatja, aki rendelkezik rádióval, valószínűtlennek tartom,

hogy az Ön baráti körén kívül álló emberek olyan bizalmas információkat követnének, amelyeknek nem ismerik a hátterét. Így a beteges kíváncsiságnak még a lehetőségét is kizárhatjuk.

3. Sok barátja (akik ma kelleniük hallgatják az Ön közvetlen beszámolóját) élénk érdeklődéssel figyelne a rádióműsort, ha nyíltan vagy célozgatva megemlítené benne a nevüket.

4. Minden ismerőse azonos időben értesülne ugyanazon tényekről. Ezzel elkerülhető az irigykedés és az utólagos panasz, hiszen csakis figyelmetlenségük vagy készülékük véletlenszerű meghibásodása miatt kerülnének a többiekhez képest hátrányos helyzetbe. Elkerülendő ezt a nyomasztó eshetőséget, minden adás az előzőek rövid összefoglalásával kezdődne.

5. Ha úgy ítéli meg, a közvetítés érdekesebbé és változatosabbá, sőt kellemesebbé tehető érzékletes operaáriákkal (felesleges hangsúlyoznom az olasz operák érzelmi gazdagságát) és a nagy mesterek műveivel. A megfelelő aláfestő zene előírás. Ezen kívül gazdag hangtár áll az előfizető rendelkezésére, amely tartalmazza az ember és a természet által keltett legkülönösebb zajokat.

6. A műsorközlő nem látja a rádióhallgatók arcát, így ő és a közönsége is félretehetik minden gátlásukat.

7. Mivel az adás naponta egyszer negyedórát tart, a hírközlőnek további huszonhárom óra és negyvenöt perc áll rendelkezésére a szövegek előkészítésére, így a bosszantó ellentmondások és önkéntelen tévesztések teljes bizonyossággal kizárhatók.

8. Ha a műsor sikeresnek bizonyul, és a barátok, ismerősök köréhez jelentős számú spontán hallgatóság csatlakozik, nem lesz nehéz támogatót találni, ami a felsorolt előnyökön túl bizonyos anyagi haszon lehetőségével is jár, ez pedig növekedés

esetén megteremtené az esélyét annak, hogy a nap mind a huszonnégy óráját lefoglalja, és az egyszerű, tizenöt perces adásból megszakítatlan, állandó műsorfolyam váljon. Őszinteségem valomásra kötelez: ugyan eddig még nem történt ilyen eset, de miért ne bízhatnék az Ön tehetségében?

Ez egy reményteli üzenet. Higgyen! Bízson! Egyelőre csak gondolkozzon el ezen: a világot olyan lények népesítik be, mint Ön. Vevőkészülékét állítsa az 1373-as frekvenciára a 720 méteres hullámhosszon. Bármely napszakban, télen vagy nyáron, esőben vagy napsütésben, a legkülönbözőbb és legváratlanabb hangokat hallhatja, amelyek azonban tele vannak mélabús nyugalommal: egy kapitányét, aki tizennégy éve meséli, hogyan süllyedt el hajója egy végzetes viharban, ő azonban úgy döntött, hogy nem osztozik a sorsában; egy asszonyét, aki aprólékosan ecseteli, miként veszítette el egyetlen fiát a Függetlenség Napján, a szeptember 15-i lázongó éjjelen; egy büntudattól gyötört besúgóét; egy volt közép-amerikai diktátorét, egy hasbeszélőét. Mind vég nélkül mesélik történetüket, mind részvétért esdekelnek.

A BEFEJEZETT SZIMFÓNIA

– Elmondhatnám – vetette közbe sietve a kövér ember –, hogy három évvel ezelőtt Guatemalában egy környékbeli templom öreg orgonistája elmesélte nekem, hogy 1929-ben, amikor megbízták La Merced kottáinak rendszerezésével, egyszer csak különös lapokra bukkant, amelyeket kíváncsiságától vezérelve tanulmányozni kezdett a tőle megszokott odaadással, és mivel a széljegyzeteket németül írták, sokáig tartott, mire rájött, hogy a *Befejezetlen szimfónia* utolsó két tételét tartja a kezében, úgyhogy képzelem, mit érzett, amikor tisztán kivette Schubert aláírását, és izgalmában kirohant az utcára, hogy elújságolja mindenkinek a felfedezését, de kinevették, mondván, hogy meőrült, és csak a bolondját járatja velük, művészetének mestere lévén ő azonban biztosan tudta, hogy a két felfedezett tétel éppoly kiváló, mint az első kettő, úgyhogy nem visszakozott, hanem megfogadta, hogy élete hátralévó részét annak szenteli, hogy meggyőzze az embereket felfedezése valódiságáról, ezért attól kezdve módszeresen felkereste az összes muzsikust Guatemalában, ami borzasztóan alakult, mert a többségükkel összeveszett, és anélkül, hogy bárkinek is szólt volna, legkevésbé a feleségének, eladta a házat, átköltözött Európába, és amikor már Bécsben volt, minden még rosszabbra fordult, mert minek kellett elmennie egy olyan helyre, ahol azt mondták, hogy nem egy guatemalai Leiermann* fogja megtanítani őket elveszett

* kintornás

művek felkutatására, még kevésbé Schubertére, akinek a kutatóival tele van a város, meg aztán hogyan is kerültek olyan messzire azok a kottalapok, úgyhogy egészen kétségbeesett, és már csak a hazaútra volt pénze, amikor találkozott egy idősebb zsidó családdal, akik előtte Buenos Airesben éltek, és beszéltek spanyolul, nagyon figyelmesen meghallgatták, és igencsak izgatottak lettek, miután legjobb tudásuk szerint eljátszották a két tételt a zongorájukon, a brácsájukon és a hegedűjükön, és belefáradva abba, hogy a kottalapokat minden oldalról megvizsgálják, megszagolják és az ablakon beáramló fény felé tartásuk, kénytelenek voltak először halkán, majd ordibálva elismerni, hogy „ez Schuberté, ezek Schuberté!”, és vigasztalanul sírni kezdtek egymás vállán, mintha ahelyett, hogy megtalálták volna a lapokat, éppen most veszítették volna el azokat, én pedig elcsodálkoztam, hogy bár lenyugodva, de még mindig sírnak, és miután külön, egymás között a saját nyelvükön beszéltek, kezüket dörzsölve igyekeztek meggyőzni őt arról, hogy legyen bármilyen jó is a két tétel, érdemben semmit nem tesz hozzá magához a szimfónia értékéhez, hanem ellenkezőleg, mondhatni, elvesz belőle, ugyanis az emberek hozzászórtak ahhoz a legendához, hogy Schubert összetépte vagy meg sem próbálta befejezni a két utolsó tételt, mert biztos volt abban, hogy soha nem tudja felülmúlni vagy elérni az első kettő minőségét, és kedvtelve gondolt arra, hogy ha az Allegro és az Andante ilyen, akkor milyen lesz a Scherzo és az Allegro ma non troppo, ha tehát valóban tiszteli és szereti Schubert emlékezetét, akkor az a legokosabb, ha engedi, hogy ők megtartsák ezt a zenét, mert azonkívül, hogy véget nem érő vitát szítana, az egyetlen, aki veszítene a dolgon, az Schubert lenne, így miután meggyőződött róla, hogy a sok nyárspolgár között semmit nem érne el, még

kevésbé Schubert csodálóinál, akik még náluk is rosszabbak, visszahajózott Guatemalába, és útja során egyik éjszaka, midőn a hold fénye mély mélabúval világította meg a hajó tajtékos oldalát, belefáradva a rossz és jó emberekkel való viaskodásba, fogta a kéziratot, egyesével széttépte a lapokat, a fecniket ledobálta a fedélzetről, amíg meg nem bizonyosodott róla, hogy soha senki nem fogja megtalálni őket egyszerre – fejezte be a kövér ember némiképp modoros szomorúsággal a hangjában –, miközben sűrű könny égette az arcát, és keserűen arra gondolt, hogy sem ő, sem a hazája nem mondhatja magáénak azt a dicsőséget, hogy visszaadta a világnak azokat a kottalapokat, amelyeket a világ oly nagy örömmel fogadott volna, de amelyeket a világ oly józanul elutasított.

AZ ELNÖK FELESÉGE

„A férjem azt mondja, hogy ezek az én hülyeségeim – gondolta –, de ha rajta múlna, akkor maradhatnék otthon, és csak enném magam, mint régen. Márpedig ez nem történhet meg. A többiek talán félnek tőle, de én nem. Mintha nem segítettem volna neki, amikor még csórók voltunk. És miért ne szavalhatnék, ha nekem úgy tetszik? Az a tény, hogy most ő az Elnök, nem lehet akadály, inkább ráébreszthetné, hogy így jobban tudok neki segíteni. És az a helyzet, hogy a férfiak, akár elnökök, akár nem, örökké elfoglaltak. Különben is, nem fogok akárhol szavalni, mint valami futóbolond, hanem csak hivatalos rendezvényeken vagy jótékonyági esteken. Hát igen, nincs ezzel semmi baj.”

Nem volt ezzel semmi baj. Befejezte a fürdést. Bement a hálóba. Fésülködés közben a mögötte lévő tükörben meglátta a rendezetlen könyvespolcokat. Regények. Verseskötetek. Eltűnődött egyiken-másikon, és azon, hogy mennyire szereti őket. A világirodalom ezer legjobb versének antológiái, szellemóriásokkal és tanulatlan költőkkel. A legszebb verseket kis cédulákkal jelölte meg. *Sírva kacagni*,* *A rabbi feje*,** *Trópusok!*, *Egy anyának*. Istenem, honnan vettek ezek ennyi témát? Hamarosan nem lesz hely a könyveknek a házban. És még ha nem is olvassa el mindet az ember, akkor is ez volt a lehető legszebb örökség.

* Juan de Dios Peza verse.

** Rubén Darío verse.

A toalettasztalán feküdt az esti műsor több példánya. Bárcsak lenne bátorsága egyedül is fellépni. Eddig szerénységből nem szervezett ilyesmit. Pedig tudta, hogy azért ő itt a főszereplő.

Ezúttal az Iskolai Reggeli elindítására rendezett estélyről volt szó. Valakinek feltűnt, hogy az iskolások némiképp alultápláltak, és hogy néhányan közülük tizenegy óra körül elájulnak, talán éppen akkor, amikor a tanár a legjobb formáját hozza. Eleinte a gyomorrontásnak tulajdonították, később az orsóféregjárványnak (a Közegészségügyi Hatóság szerint), és csak legvégül, gyakori álmatlan éjszakái egyikén derengett fel a gyanú az Oktatásügyi Főigazgatóban, hogy talán éhezéssel esetekekről van szó.

Amikor a Főigazgató találkozóra hívott jó néhány családapát, sokuk hangosan felháborodott a feltételezésen, hogy ennyire szegények lennének, és a többiek előtti büszkeségből egyikük sem volt hajlandó azt elismerni. De amint feloszlott a gyűlés, többen közülük egyenként odaléptek a Főigazgatóhoz, és bevallották, hogy néha – természetesen nem mindig – üres gyomorral küldik gyerekeiket az iskolába. A Főigazgató megremült gyanúja beigazolódásától, és úgy döntött, rögvést tenni kell valamit. Szerencsére eszébe jutott, hogy az Elnök iskolatársa volt, ezért elhatározta, hogy miharabb felkeresi. Nem bánta meg. Az Elnök nagyon kedvesen fogadta, valószínűleg sokkal szívélyesebben, mint ahogy azt egy kevésbé magas pozícióból tette volna. Amikor tehát úgy kezdte, hogy „Elnök úr...”, az felnevetett, majd így szólt:

– Hagyd már ezt az elnök urazós marhaságot, és mondd meg egyenesen, miért jöttél.

Aztán még mindig nevetve kissé megnyomta a vállát, hogy leültesse. Jó hangulatban volt. De a Főigazgató tudta, hogy bár-

mennyire is lapogatja a vállát, ez már nem ugyanaz, mint amikor még együtt koptatták az iskolapadot, vagy akár két évvel ezelőtt, amikor együtt iszogattak közös barátaikkal az El Danubióban. Az mindenesetre egyértelmű volt, hogy kezdte jól érezni magát hivatalában. Ahogyan nemrég a szülei házában tartott vacsora alkalmával, előbb rokonai és harcostársai általános várakozására, majd lelkes helyeslésére, felemelt mutatóujjal azt mondta: „Eleinte furcsa érzés, de mindenhez hozzá lehet szokni.”

– Nos tehát, mi szél hozott? – faggatta az Elnök. – Lefogadom, hogy máris gondjaid támadtak a Minisztériumban.

– Hát, ha az igazat akarod tudni, akkor igen.

– Tényleg? – mondta diadalmasan az Elnök, elismerve saját éleslátását.

– De ha megengeded, nem ezért jöttem; majd máskor elmesélem. Nézd, nem akarom rabolni az idődet, úgyhogy a lényegre térek. Képzeld, több olyan eset is volt az iskolákban, hogy a gyerekek elájultak az éhségtől, és szeretném tudni, mit tehetünk. Inkább elmondom neked személyesen, mert nem akarok fölöslegesen ide-oda szaladgálni. Amellett pedig jobb, ha tőlem tudod meg, mert biztosan lesz olyan, aki az állítja, hogy nem csinálok semmit. Arra gondoltam, felhatalmazhatnál arra, hogy próbálgass meg pénzt szerezni, és Egy csepp tej néven létrehozni egy afféle félhivatalos alapítványt.

– De ugye nem csinálsz belőlem kommunistát? – szakította félbe az Elnök hahotázva. Ekkor mutatkozott meg igazán, mennyire humoránál volt aznap. Mindketten sokat nevettek. A Főigazgató tréfásan figyelmeztette, hogy legyen óvatos, mert éppen egy könyvecskét olvas a marxizmusról, mire az Elnök még mindig nevetve azt válaszolta, hogy meg ne lássa a Rendőrfőnök, mert a végén még elkaszálja. Miután ugyanezen

témában további szellemes megjegyzéseket váltottak, az Elnök azt mondta, hogy az ötlet jónak tűnik, nézzen csak körül, kitől szerezhet pénzt, mondja azt, hogy ő támogatja, és talán még az UNICEF-től is számíthat némi tejre.

– A gringóknak rohadt sok tejük van – jelentette ki végül, felállt, és azzal befejezte a megbeszélést. – Ah, egyébként meg – tette hozzá, amikor a Főigazgató már az ajtóban volt –, ha van kedved, beszélj a nejemmel, hogy segítsen neked; ő szereti az ilyesmit.

A Főigazgató azt mondta, rendben van, rögvest beszélni fog vele.

Ez azonban inkább lehangolta, mert nem szeretett nőkkel dolgozni. Hivatalnokfeleségekkel pedig még kevésbé. Legtöbbjük furcsa volt, hiú, nehéz természetű, állandóan udvariasan kellett velük viselkedni, ügyelni rá, hogy mindig üljenek, vagy arra, hogy idegesek lesznek, ha valamilyen okból nemet kell nekik mondani. Ráadásul nem ismerte jól az asszonyt. Így az tűnt a legokosabbnak, ha parancsként értelmezi az Elnök javaslatát.

Amikor beszélt vele, az Elnök felesége habozás nélkül beleegyezett. Hogyan is kételkedhetett? Nemcsak a barátnői közt csinál majd hírverést, hanem személy szerint ő maga is lelkesen fog dolgozni, részt vesz például a szervezendő estélyeken.

– Szavalhatok is – mondta neki –, mint tudja, mindig rajongtam az ilyesmiért. „Milyen jó”, gondolta, miközben ezt mondta, „hogy van ez a lehetőség”. De ezt rögtön meg is bánta, félve attól, hogy Isten megbünteti. Így azon kezdett el töprengeni, hogy végtére mégsem olyan jó az, ha gyerekek ájulnak el az éhségtől. „Szegénykék”, gondolta gyorsan, hogy kienkesztelje az eget, és elkerülje a büntetést. Majd hangosan azt mondta:

– Szegény kis párák! Mégis milyen gyakran ájulnak el?

A Főigazgató türelmesen elmagyarázta, hogy nem ugyanazok ájulnak el rendszeresen, hanem egyszer az egyik, másszor a másik, és a legjobb az lenne, ha a lehető legtöbb gyereknek tudnának reggelit biztosítani. Egy szervezetet kellene létrehozniuk, hogy pénzt gyűjtsenek.

– Természetesen – felelte az Elnök felesége. – És hogyan nevezzük el?

– Mit szólna az Iskolai Reggelihez? – kérdezte a Főigazgató.

A nő kezével végigsimított a programon, a négyzet alakú és elegáns nyomású fényezett papíron:

1. Hugo Miranda úr, a Közoktatási Minisztérium Oktatásügyi Főigazgatójának bevezető szavai.

2. *Barcarolle* Offenbach *Hoffmann meséi* c. művéből a Július 4. Iskola diákcsoportjának előadásában.

3. F. Chopin három keringője René Elgueta, a Nemzeti Konzervatórium tanulójának előadásában.

4. Rubén Darío: *A farkas indokai*, Óexcell. Eulalia Fernández de Rivera González, a Köztársaság Első Asszonyának előadásában.

5. *Hazám égboltja*, nemzeti zeneszerzőnk, Don Fernando Díaz szerzeménye, zongoránál a komponistával.

6. Nemzeti himnusz.

Az Elnök felesége jónak találta a programot. Talán kissé sok a zene és kevés a szavalat.

– Tetszik a vers, amit szavalni fogok? – kérdezte a férjétől.

– Ha nem sülsz bele a felénél, és nem csinálsz magadból bolondot – válaszolta az rosszkedvűen, de képtelen volt komolyan ellenkezni. – Tényleg nem tudom, minek keveredtél bele

ebbe a marhaságba. Mintha nem tudnád, milyen rosszindulatúak a fiúk. Máris élcelődnek rajtad. De ha te a fejedbe veszel valamit, akkor senki nem tud eltántorítani.

Annak idején, amikor beleszeretett, tetszett neki, ha szavalt, sőt még bátorította is, mert jól állt neki. De azóta változott a helyzet, és már bosszantották felesége nyilvános szereplései.

„Hávát nevem évéppeven everrövöl vavan szovó?” – gondolta a neje. – „Ki nem állhatják, ha a feleség bármit is kezdeményez, rögtön ellenkeznek, és el akarják bizonytalanítani.”

– Még hogy belesülök – mondta hangosan, aztán felállt, hogy zsebkendőért menjen. – Gyerekkorom óta ismerem azt a verset. Csak az zavar, hogy kissé megfáztam. Bár szerintem ez idegi alapú. Amikor egy meghatározott időpontban valami fontos dolgot kell csinálnom, mindig attól félek, hogy megbetegszem, és folyton arra gondolok: meg fogok fájni, meg fogok fájni, és valóban meg is fázok. Hát igen. Biztosan az idegeim. Mi sem bizonyítja jobban, hogy aztán rögtön elmúlik.

Hirtelen a tükör felé fordulva felemelte a karjait, és próbálgatni kezdte a hangját.

– A féééééérfiú, kinek szíííííve lüliom,
leeeeeeelke keruuuuuub, nyelveeeee menneyiiii,
az aláááááázatos és szelíd Assisiiiiii Ferenc
egy durvaés
vad
állatmel
lettül.*

Lüliomnak mondta. Jó ötlet volt meghosszabbítani a hangsúlyos szótagokat. De nem mindig tudta, melyek azok, csak

* Rubén Darío *A farkas indokai* (*Los motivos del lobo*) című versének kezdősorai.

akkor, ha ékezet volt rajtuk. Például: „férfiú”, éééééé; „alázatos”, láááááá; „szíve”, íííííí. De a „lelke kerub, nyelve menynyei” sorban nem lehetett tudni. Végül is az volt a fontos, hogy érezze, mert anélkül mit sem ér az összes szabály ismerete.

A férfiú

a férfiú, kinek

a férfiú, kinek szíve

a férfiú, kinek szíve lüliom.

Túl korán ért oda az iskolába. Mégis elkeseredett, mert alig ültek a nézőtéren. De aztán arra gondolt, hogy mifelénk mindig késnek az emberek, és vajon mikor hagyunk már fel ezzel a rossz szokással. A kis színpadon, a rögtönzött függöny mögött a Július 4. Iskola lánynövédekéi halkan próbálták a *Barcarolle*-t. Az énektanár, nagy komolyan, egy „A”-t adott nekik egy kis ezüst síppal, ami csak erre az egy hangra volt képes. Amikor észrevette az Elnök feleségét, rámosolygott, üdvözlésképpen biccentett, és abbahagyta az integetést. Talán szemérmességből, vagy mert nem akart túl szolgálalkúnak tűnni, vagy mert tényleg nem volt az, nem szakította félbe a próbát. Az Elnök felesége hálás volt ezért, mert gondolatban éppen átismételte a verset, márpedig ha félbeszakítják, kezdheti előlről az egészet. Öt-hat soronként megköszörülte a torkát, mintha hangosan szavalna, holott tudta, hogy ezzel csak még jobban irritálja; mint a tanár, akinek a tanítványai azt mondták, hogy vörös a szeme, mire elkezdte kitartóan dörzsölni, amíg olyan vörös nem lett, hogy az osztály nevetésben tört ki; vagy mint a majmok, akik a tenyerükre kent ürüléket addig-addig szagolgatják, amíg meg nem hálnak. Ilyenek ezek a rögeszmék. A legjobban

az dühítette, hogy biztosan elmúlik az egész, mire befejezi a szaválást. Hát igen. Közben viszont bosszantó volt arra gondolni, hogy az előadás közepén elmegy majd a hangja.

Az az igazság, hogy ostobaság lenne félni a közönségtől. Még ha nem is nyerné el a tetszésüket, az nem miatta történne, hanem mert az emberek általában igen műveletlenek, és nem tudják értékelni a költészetet. Sokat kell még tanulniuk. Éppen ezért ragadott meg minden adandó alkalmat, hogy megismertesse velük a jó verseket, és szavalóként mutatkozhasson be.

– De asszonyom – mondta szemrehányóan a nagy sietségben megizzadt Főigazgató –, hiszen elmentem volna önért. Nem helyes, hogy egyedül jött.

Az Elnök felesége megértően nézett rá, és udvariasan megnyugtatta. Amióta First Lady lett, mindig örült, ha alkalma nyílt megmutatni, milyen szerény, valószínűleg sokkal szerényebb, mint bárki más a világon, sőt a tükör előtt még egy elbűvölő mosolyt és pillantást is begyakorolt, amelyek nagyjából azt jelentették: „Mégis mit képzelsz? Azt hiszi, beképzelt lettem, csak mert az Elnök felesége vagyok?” De a Főigazgató inkább úgy értette, hogy gúnyolódik vele, úgyhogy lehangoltan és összefüggéstelenül fecsegni kezdett mindenféléről. Amint a többi művész is megérkezett, és az asszony köré gyűlt, kihasználta az alkalmat a visszavonulásra. Később látták, ahogyan ez a pufók fickó parancsokat osztogat, és intézkedik abból a megfontolásból, hogy ha az ember maga nem rendezi el a dolgokat, akkor más sem fogja.

Csak azért ment oda hozzá újra, hogy azt mondja:

– Készüljön, asszonyom! Kezdünk.

Mivel volt már ebben némi gyakorlata, a Főigazgató ráérősen kifejtette, hogy a felemelő emberi szolidaritás jegyében gyűltek ma össze. Hogy sok az alultáplált gyermek, emiatt a Kormány elsőként fejezte ki sajnálatát, mert amikor felkereste az Elnököt, és a tudomására hozta, hogy a haza magasztos céljai érdekében tenni kell valamit ezekért a gyerekekért, ő maga személyesen kérte meg, hogy ébressze fel az emberek lelkiismeretét, mozgasson meg eget s földet, hasson a szívekre e nemes keresztes hadjárat érdekében. Hogy a társadalom minden rétegéből többen is felajánlották önzetlen segítségüket, és hogy észak-amerikai barátaink, e nemes és nagylelkű nemzetéi, melyet joggal nevezhetünk a világ éléskamrájának, megígérték, hogy újabb adag tejport áldoznak ügyünkért. Hogy feladatunk kezdetben még szerény volt, de készek voltunk minden erőfeszítést megtenni azért, hogy ez ne csak a jelenben legyen valós és konkrét tett, hanem a jövő nemzedékei számára is ösztönző példává váljon. És roppant büszkeséggel tölt el bennünket, hogy számíthatunk a Köztársaság First Ladyjének támogatására, akinek kifinomult művészetét néhány pillanat múlva megtiszteltetésünk lesz megcsodálni, és aki nagylelkű anyai szívében könnyekig elérzékenyült, midőn azon szerencsétlen sorsú gyermekekről értesült, akik apjuk alkoholizmusa vagy anyjuk gondatlansága, vagy mindkettő miatt nem élvezhetik szerény otthonukban a reggeli szent intézményét, ami veszélyezteti az egészségüket, és megakadályozza őket abban, hogy kihasználják az oktatás előnyeit, mely előnyöket a Minisztérium, amit megtiszteltetés számunkra ezen az estén képviselni, abban a meggyőződésben igyekszik biztosítani nekik, hogy a könyv és csakis a könyv oldja meg a hazánk előtt álló évszázados problémákat. Ezeket mondta.

A taps után a Július 4. Iskola leányai a tőlük megszokott kedvességgel énekelték el a *Barcarolle* lá, lálá, lálálálálá, lálálálálá, láláját, miközben a zongorista idegesen és szorongva várta, hogy belevágjon a keringőibe, amelyek, mint annyi minden más ezen a napon a földgolyó különböző részein, végül elkezdődtek, és örömteljesen és fenségesen fejeződtek be.

Az Elnök felesége lehajtotta a fejét, és gondolatban köszönetet mondott. Keresztbe fonta két kezét, és a megfelelő hangulatot várva rájuk pillantott. Hamarosan érezte, ahogy szájából, szavain keresztül Assisi Szent Ferenc lép ki a világba, alázatosan és szelíden, magára öltve a földkerekség legszerényebb lényének alakját. De az alázatosság illúziója rögtön háttérbe került, mert más szavak, amelyek, nem tudni, miként, összekapcsolódtak az előzőekkel, megváltoztatták a külsejét, amíg haragos emberre nem változott. Az Elnök felesége pedig érezte, hogy ennek így kellett lennie, és nem másként, hiszen Szent Ferenc most egy farkas figyelmét akarja felkelteni, amelynek szörnyű agyari széttépték a pásztorokat, a nyájakat és minden útját keresztvező élőlényt. Hát igen. Akkor megremegett a hangja, és kicsordult a könnye, éppen abban a pillanatban, amikor a szent azt mondta a farkasnak, hogy ne legyen gonosz, és ne terjessze tovább a félelmet a parasztok között, tán a pokolból jött? Ám rögtön ezután szinte látni lehetett, ahogy nagy nyugalom árad az Elnök feleségének ajkáról, amikor az állat, némi gondolkodás után, követte a szentet a faluba, ott pedig mindenki csodálkozva látta, hogy oly szelíd, hogy még egy gyermek is ehetne a kezéből. Ekkor édes és gyengéd szavak áradtak a First Lady szájából, miközben arra gondolt, hogy akár a farkas is megetethetné a gyermeket, hogy az ne ájuljon el az éhségtől az

iskolában. Ám aggodalma visszatért, mert amikor Szent Ferenc óvatlanná vált, a farkas újra a hegyekbe ment, hogy végezzen a falusiakkal meg a nyájaikkal. A hangja itt engesztelhetetlenül kárhoztató árnyalatúra váltott, szükség szerint felemelte és lehalkította, egészen meglepődve az elmúlt napok meghűléséről és szörnyű idegeskedéseiről, mivel már előre tudta, mi fog történni. Ennek ellenére óvó-oltalmazó biztonságérzet burkolta be, látva, hogy a közönség a fenevad gazságaitól döbbenetben hallgatja őt; pedig már tudta, hogy abban a pillanatban szerepet cserélnek, a farkas vádlottból vádlóvá válik, ahogy Szent Ferenc a megszokott bizodalmaival újra felkeresi, hogy ismét megszelídítse. Még ha nem is akarta, az embernek a farkas pártjára kellett állnia, mert a szavait könnyen lehetett értelmezni: Ugye? Ez gyönyörű; ott álltam szelíden, mindent megettem, amit odahajítottak, bárányként nyalogattam mindenki kezét, miközben a férfiak az otthonaikban az irigységnek, a kéjváagnak és a haragnak hódoltak, háborúztak egymás ellen, és a gyengék vesztek, a rosszak pedig győztek. Az Elnök felesége olyan eltérő hangszínnel mondta ki a „gyengék” és a „rosszak” szavakat, hogy senkinek sem lehetett kétsége: az előbbieket oldalán áll. Biztos volt benne, hogy a dolog jól halad, az előadása sikeres, mert őszintén felháborodott a sok aljasságon, amelyek mellett a farkaséi, végtére is oktan leny, olyan semmiségnek tűntek. Már maga sem vette észre, hogyan, de elérkezett a pillanat, amikor tudta, hogy rögvest, most, igen, most a szavak sem túl erősen, sem túl lágyan, sem dühösen, sem szelíden nem sorjázhathatnak a szájából, hanem csakis kétségbeeséssel és keserűséggel átítatva, mert a szent sem érezhetett mást, amikor igazat adott a fenevadnak, úgyhogy végül Miatyánkhoz fordult, aki a meeeeeeeennyekben vaaaaaaaagy.

Néhány másodpercig állt még magasba emelt karokkal. Az izzadság végigcsordult a mellei között és a hátán. Hallotta, ahogy tapsolnak. Leeresztette a karjait. Lopva megigazította a szoknyáját, és szerényen meghajolt. A közönség végül mégsem volt olyan ostoba. Még ha neki komoly erőfeszítésébe került is, hogy közelebb vigye hozzájuk a költészetet. Arra gondolt: csak szépen apránként. Miközben kezét fogott a gratulálókkal, a felsőbbrendűség édes és lágy érzése kerítette hatalmába. Amikor pedig egy szerény hölgy, aki odament hozzá, hogy üdvözölje, azt mondta neki, hogy milyen szép volt, ő majdnem megölelte az asszonyt, de uralkodott magán, és beérte annyival, hogy megkérdezte: „Tetszett önnek?”, mert igazság szerint gondolatban már máshol járt: milyen jó volna hamarosan egy másik rendezvényt szervezni, egy nagyobb teremben, talán egy igazi színházban, ahol ő maga szolgáltatná a teljes műsort, mert az ilyen estélyeknek az volt a hátránya, hogy a zenészek untatták az embereket, még ha másnap dicsérték is őket az újságban, ami nem volt igazságos. Hát nem is.

Már az ajtóban állt, amikor meghívta magukhoz a Főigazgatót és két-három barátját egy whiskyre „ünnepelni”. Még egy kicsit el akarta nyújtani a diadaláról szóló beszélgetést. Bárcsak otthon lenne a férje, hogy hallja, amit mondanak, és meggyőződhesen róla, hogy nem ő találta ki az egészet. Milyen remekül sikerült minden, igaz? És mennyi volt a bevétel?

A Főigazgató nagy részletességgel tájékoztatta, hogy 7,50 dollár nyereségük van.

– Csak annyi? – kérdezte az Elnök felesége.

A Főigazgatót keserűség töltötte el, ám derűlátással azt felelte, hogy elsőre nem is olyan rossz. Meg aztán hírverésük sem volt.

– Nem – mondta az Elnök felesége. – Én azt hiszem, inkább a túl kicsi terem volt az oka.

– Hát persze – válaszolta a Főigazgató. – Ebben igaza van.

– Mitévők legyünk? – kérdezte az Elnök felesége. – Valahogy segítenünk kell azokon a szegény gyerekeken.

– Igaz – felelte a Főigazgató –, de az a fő, hogy belevágtunk.

– Igen – mondta a First Lady –, viszont most az a lényeg, hogy folytassuk. Valami komolyabbat kell szerveznünk.

– Azt hiszem, ha számíthatunk az ön segítségére... – felelte a Főigazgató.

– Igen ha kapunk egy színházat akkor én fogok szavalni majd meglátja de nagy színháznak kell lennie mert láthatta mi történik ha az ember hiába tesz erőfeszítéseket az előkészületek során a végén szinte semmi foganatja nincs mindenesetre beszélek a férjemmel ő mindig arra ösztönöz hogy szavaljak nála jobban nem bátorít senki észrevette ugye az emberek szívesen hallgatnak költészetet ha tudná mennyire meghatott amikor egy hölgy aki nem is ismer engem azt monda hogy nagyon tetszett neki úgyhogy szerintem egy versmondó est sikeres lenne nem gondolja? – mondta az Elnök felesége.

– Persze – felelte a Főigazgató –, az emberek nagyon szeretik az ilyesmit.

– Nézze, aggódom – mondta a First Lady –, hogy olyan csekély a mai bevételünk. Mit szólna hozzá, ha adnék száz pesót, hogy ne legyen olyan kevés? Tényleg szeretnék segíteni. Azt hiszem, hogy szépen apránként megyünk előre.

A Főigazgató azt válaszolta, hogy persze; szépen apránként mennek előre.

A NAPFOGYATKOZÁS

Amikor Bartolomé Arrazola testvér úgy érezte, eltévedt, beletörődött, hogy már semmi nem mentheti meg. Guatemala roppant őserdeje kérlelhetetlenül és végérvényesen foglyul ejtette. Topográfiai tudatlanságával szembesülve nyugodtan leült, hogy várja a halált. Ott akart meghalni, minden remény nélkül, egyes-egyedül, eltele a távoli Spanyolország, különösen a Los Abrojos kolostor gondolatával, ahová egyszer V. Károly kegyeskedett leereszkedni felséges magaslatából, hogy elmondja neki, mennyire bízik megváltó munkájának hitbuzgalmában.

Amikor felébredt, egy csapat szenvtelen ábrázatú bennszülött gyűrűjében találta magát, akik egy oltáron készültek feláldozni őt. Az oltár fekhelyre emlékeztette Bartolomét, amelyen végre nyugalomra lelhet félelmeitől, sorsától, önmagától.

Az országban eltöltött három esztendő alatt közepes szinten elsajátította a bennszülött nyelveket. Megpróbálkozott hát valamivel. Mondott néhány szót, amit meg is értettek.

Aztán kivirágzott benne egy gondolat, amelyet méltónak talált tehetségéhez, egyetemes műveltségéhez és Arisztotelész fáradságos tanulmányozásához. Emlékezett rá, hogy aznap teljes napfogyatkozás várható. Lelke legmélyén úgy határozott, hogy ezen tudás birtokában rászedi fogvatartóit, és megmenti az életét.

– Ha megöltök – szólt –, képes vagyok elsötétíteni a napot odafönt.

A bennszülöttek rámeredtek, és Bartolomé meglepődött a szemükben tükröződő hitetlenségen. Láta, hogy röviden megtanácskozzák a dolgot, ő pedig magabiztosan, nem minden megvetés nélkül várt.

Két órával később Bartolomé Arrazola testvér szívéből patkzott a vér az áldozati kőre (amely a napfogyatkozás halovány fényében ragyogott), miközben az egyik bennszülött monoton hangon, sietség nélkül, egyesével számlálta el azoknak a napoknak a végtelen sorát, amikor nap- vagy holdfogyatkozás lesz, amit a maják csillagászai Arisztotelész értékes segítsége nélkül is előre láttak, és feljegyeztek kódexeikbe.

DIOGENÉSZ IS

*Sooner murder an infant in its cradle than nurse unacted desires.**

William Blake

Úgy az időt, mint a távolságot illetően, ami az egyik helyről a másikra való térbeli utazás anyagi természetű aktusát jelenti, bizonyosan igen könnyű volt P. számára (ahogy az iskola erős ujjpercű, remegő bajuszú Igazgatója nevezte, amikor megfeddte) hazajutni. Mégis milyen bonyolult! És nem; nem mintha gyenge vagy beteg lett volna. Egy alig észrevehető és kissé zavaró koponyadeformációt leszámítva ugyanolyan gyerek volt, mint bármelyik másik.

Az otthoni légkör volt az, amit nem szeretett; két szobájuk – nem éppen komor, de nem is kellemes – látványa; a sötétség és az a finom, mindenhol, még az orrában is megtelepedő por, ami tudatosította benne, hogy lélegzik; meg valamilyen megnevezhetetlen, a sarkokban lebegő állandó bűz; mindezt pedig anyja egyhangú szajkózása kísérte: „Meg kell tanulnod a házi feladatot, tanulnod kell, muszáj”; ezek okot adtak arra, hogy a hazajutás könnyű feladatát megnehezítsék és utálatossá tegyék.

Észrevette azonban társai örömét, elégedettségét – nyolc-, kilenc-, tizenegyévesek voltak –, amikor elérkezett a pillanat, és a még magasan járó nap fényében elhagyhatták az ócska

* „Inkább ölj meg egy csecsemőt a bölcsőjében, minthogy teljesítetlen vágyakat föltáplálj.” William Blake: *A pokol közmondásai* (Babits Mihály fordítása).

börtönt szűk tantermeivel és megannyi tanárával – ma már oly távoliak, oly valószínűtlenek –, a nevüket talán örökre elfelejtette, olyan könnyen, ahogy a tarka tengerek és lehetetlen folyók pontos helyére sem emlékezett már.

A házam – azt hiszem, már említettem – néhány tömbnyi-re, talán négyre, és pár lépésre volt az iskolától. Talán ötre. Nem tudom pontosan megmondani, mivel hiába próbálok felidézni egyetlen alkalmat is, amikor közvetlenül tettem volna meg ezt az utat. Ahogyan beszámolóm első bekezdéseiből is kiderül, szokásommá vált, sőt szükségem volt arra, hogy nagy kitérőt tegyek a hazavezető úton.

Iskola után általában valamelyik piacra mentem, ahol elvárzsolt a sárga és piros gyümölcsök látványa, ráadásul hallottam (és meg is tanultam) a kofák vaskos kifejezéseit; vagy a vízmosáshoz, ahol naplementekor furcsa és rejtelmes hangokat hallani; vagy néha templomba, ahol a szentek laknak (némelyik megcsonkítva. Soha nem tudtam meg, hogy már életükben ilyenek voltak-e, vagy testi fogyatékoságukat az idő okozta az anyagon, amelyből készültek) és a női szentek, akik máig tartó, természetes rémülettel töltötték el.

Az időt a nap járásával mértem, megvártam, hogy teljesen eltűnjön, mielőtt hazaértem volna. Az ajtó mindig nyitva volt; anyám korán reggel kinyitotta – talán sosem zárta be –, hogy kopogással meg ne zavarjam a horgolásban. Akkoriban még fogalmam sem volt arról, hogy a napnyugta ideje napról napra változik. Ezért júniusban, amikor a nappalok egyre hosszabbak, és úgy tűnik, soha nem érnek véget, rendszerint olyan későn érkeztem haza, hogy anyám néha az ajtóban várt rám, mert aggódott, hátha történt velem valami. Akkor kissé dühösen elfenekelt, és a körmét a karomba vájva szidott. De

az ütések és a szidalmak ellenére sem értettem meg soha, hogy a naplemente is eltolódhat, továbbra is elkéstem, néha sáros lábbal jelentem meg, vagy bőrig ázva a kellemetlen nyári zivatban, amit az én hazámban télnek hívnak.

Az egyik – egész évben vágyott, ám hamar elviselhetetlenné vált – vakáció alkalmával tudatosult bennem teljes bizonyossággal, hogy otthon nem mennek túl jól a dolgok.

Apám nem volt ott. Emlékezetem szerint akkor vált nyilvánvalóvá számomra, hogy gyakran maradt távol. És az volt az érzésem, hogy anyám ilyenkor mégis nyugodtabbnak tűnt, és hogy egy kicsit – ez teljességgel lehetetlen! – hazudott, amikor biztosított róla, hogy apám valamelyik hazai városban dolgozik, azért dolgozik, hogy sok aranypénzt hozzon haza, aminek anyám – és ezt nem azért mondom, hogy kritizáljam – jó hasznát venné, legalábbis amennyire értettem. Aztán amikor azt kérdeztem, hogy ez mikor lesz, anyám nem szólt semmit, vagy valami másról kezdett el beszélni, vagy elküldött tanulni, vagy leszidott valamiért, amit korábban tettem vagy nem tettem meg (azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy más irányba terelje a gondolataimat).

Nyilván nem kellene ezt mondanom: egészen biztos, hogy apám gazember volt, vérbeli gazember. Ez büszkeséggel töltötte el, és élvezte, hogy egyre rosszabb a híre, úgyhogy már senki nem szállt vele vitába a környéken.

Nem hiszem, hogy más gyerekek (a fiamat kivéve) valaha is olyan apja lett volna, mint az enyém. Egyáltalán apának nevezhető-e az, aki nekem jutott?

Ő maga hosszú időn át igyekezett megakadályozni, hogy meggyökeresedjen bennem a gondolat: a fia vagyok. Még mindig tisztán látom és érzem ezt a jelenetet, amely gyakran ugyan-

úgy ismétlődött meg: késő este, amikor az öreg társasházban már mindenki aludt, holtrészezen ért haza, nehéz és fáradt zihálása pedig a visszaöklendezett bor undorító szagával töltötte be az egész lakást. Behunyom a szemem, és látom, ahogy egészen halkán lopózik, mint egy kísértet, száján a mutatóujjával jelezve, hogy maradjak csendben, miközben ide-oda tántorog, de sosem veszi el teljesen az egyensúlyát.

Ha egy idegen látta volna így, meglehetősen figyelmes részegnek hitte volna, akinek mindennél fontosabb mások álma. Csakhogy sajnálatos módon sem hallgatása, sem gesztusai nem tükrözték az iszákos ember eme dicséretes tulajdonságait. Inkább ördögi szándék rejlett mögöttük. Nem volt más céljuk, mint egy képzeletbeli szeretőt tetten érni anyám szobájában.

Akkoriban ez volt apám rögeszméje. Később megtudtam, hogy nem az egyetlen. Egy bizonyos alkalommal (a sok közül), valamivel korábban, eltűnt otthonról, mert szentül hitte, hogy mi mindannyian – anyám, én és a kutyánk – merényletet tervezünk ellene, miközben alszik. Bár utólag azt gondoltam, hogy anyámnak tényleg meg kellett volna tennie, apám gyanúja mégis képtelen és alaptalan volt, mert anyám szerette őt.

Amikor végül meggyőződött róla (legalábbis azt hitte), hogy megint átverték, és a szerető ravaszabb vagy korábban fekvő, mint ő, odajött a kiságyhoz, ahol aludtam, felvett, a leheletével és lusta, puha kezeivel kínozva haragosan megrázott. Mire én olyan végtelen sikoltozásban törtem ki, hogy arra az egész város felriadt volna. Végül csak akkor nyugodott meg, ha jó sokáig ütött, miközben azt kiabálta: „Nem az én fiam vagy, nem az én fiam vagy”, mintha a szomszédokat akarná meggyőzni, meg engem, egy hatéves kisfiút, hogy nem egy

anya fia vagyok, mint minden más gyerek, hanem (a szót később tanultam meg) egy kurváé.

Anya végül mindig a segítségemre sietett, kimentett az ordibálásából, az alkoholgőzös leheletéből, és ezért tiszta szívemből hálás voltam neki. Aztán összekuporodva feküdtem, reszkettem, aludni sem tudtam, nyugtalan voltam, ijedt, és még jóval utána is furcsa dolgokat láttam a sötétben. Általában hosszasan zokogtam – néha egészen akaratlanul –, hogy anyám megsajnáljon, együtt érezzen velem, és hogy ő is sírjon egy kicsit.

Mivel ez a jelenet gyakran megismétlődött, kezdtem tényleg azt hinni, hogy apám nem az apám. Csak az nem fért a fejembe, hogy ha nem én vagyok a fia, miért vert engem, miközben soha eszébe nem jutott, hogy akárcsak egyszer is ezt tegye a szomszéd fiúkkal, akik kétségtelenül szintén nem az ő gyerekei voltak.

Egyébként alig láttam őt. Rendszerint nagyon későn kelt fel, amikor én már az iskolában voltam, ájultan a fáradtságtól, és képtelen voltam megérteni a számtani műveleteket, amiket a tanár, aki kétségkívül szintén biztos volt abban, hogy nem az ő gyermekei vagyunk, megpróbált ütésekkel és nyaklevesekkel a fejünkbe verni. Ma már csodálkozom, hogy ennyi mindent kibírtam, és képes vagyok felmondani a szorzótáblát, bár bizonytalanul meg némi remegéssel, amin viszont nem tudok úrrá lenni.

Csomagokkal felpakolva érek haza. Az ágyra dobok néhányat, úgy néz ki, mint egy széles, sima és fehér horgolt terítővel borított nagy étkezőasztal. Néhány tányér van rajta. Nagy tányérok tele gyümölcsökkel. De hamar rájövök, hogy azok

nem tányérok, hanem hatalmas vázák (furcsa) zöld rózsákkal, fényes selyemfonallal hímezve.

Leveszem a kalapomat, eldobom, éppen a kutya fejére esik, morogva lerázza magáról. (Belenézek a kutya szemébe, különös fény csillan benne.) Aztán, mint aki meglepetésre készül, és a tekintete merő rosszindulat, a feleségemre meg a fiamra nézek (ő feltűnően hasonlít rám), és a zakóm belső zsebéből mintegy lopva elkezdek előhúzni valamit, ami igen lassan – igen lassan – egy háromkerekű bicikli alakját veszi fel. A fiam – én – mindig is akart egyet, miért ne kaphatná meg tőlem most, hogy van pénzem bőven? Csakhogy valami hiba történhetett, mert a szükséges, megfelelő, klasszikus három kerék helyett végtelenül sok kerül elő, egyik a másik után, amíg el nem árasztják a szobát, hogy az már kellemetlenné és elviselhetetlenné válik. Arra gondolok: gyártási hiba. Kissé szégyenkezve elmosolyodok, és mindent ugyanúgy visszateszek a zakózsebembe, csak most fordított sorrendben. A kerekek fémes aranycsengéssel tűnnek el, de az utolsók – amelyek az elsők voltak – csak nehezen kerülnek vissza, ránehezednek a szívemre, levegő után kapkodok, szinte megfojtanak, kiszorítják belőlem a szuszt, akár egy torkomon akadt túlméretezett húsdarab. Érzem, ahogy verejték gyöngyözik a homlokomon. Gyorsan be kell fejeznem. Még egy pillanat, és el fogok ájulni, és akkor elrontom a feleségem és a gyermekem örömét. Az a gondolat gyötör, hogy ha meghalok, senki sem fogja tudni megfejtetni a háromkerekű bicikli működését, amit csak egy papírdarabon – vagy papiruszon – magyaráztak el, azt pedig a gép eladója hangosan megrágta és lenyelte, hogy senki ne tudja elárulni szerkezete titkát.

A túléléshez újra elő kell vennem a kerekeket, de ismét gond van a szerkezettel, úgyhogy sem előjönni nem akarnak, sem visszakerülni eredeti helyükre. Egy sugallatnak – bizony, sugallatnak – engedve elhatározom, hogy leveszem a zakómat, és eldobom jó messzire – vagy közel, mindegy. De nem tudom, mert a zakó ujjai merev, fehér szalagokkal vannak a hátamhoz erősítve. Nem tetszik nekem ez a kényszerzubbony. Pokoli eszköz. A padlóra vetem magam. Ez nem old meg semmit. Dühösen rúgkapálok. Fázom. Abbahagyom a rugdosást. Amikor már nem bírom tovább, verítékben fürdöm, és nem tehetek mást, mint torkom szakadtából sírok és ordítok. Feleségem és fiam tágra nyílt, rémült szemekkel néznek rám. Feleségem – anyám – odalép hozzám; végigsimít a homlokomon, gyengéden letörli az izzadságot, ad egy kis vizet – nagyon keveset –, és elmagyarázza, hogy ezt hívják rémálomnak.

Az utóbbi időben nem bánt velem olyan rosszul, nem is sértegetett. Csak néha-néha, amikor lehetősége volt rá, nem túl erősen belém rúgott.

Anyámnak és nekem beletelt néhány hétbe, mire rájöttünk, hogy egy új rögeszme hatalmasodott el a gondolatain. Már nem keresett szeretőket az ágy alatt, nem szagolgatta az ételt, hogy ellenőrizze, nincs-e megmérgezve, nem mintha így kideríthette volna; az edényeket sem dobálta a földre azt ordibálva, hogy nincsenek rendesen elmosva, és hogy rosszabbul bánnak vele, mint egy idegennel. Új áldozatot talált: a kutyákat.

Tényleg, egyik napról a másikra ezen állatok iránt érzett mélységes megvetés kerítette hatalmába a lelkemet. Úgy gyűltem őket, mint semmi mást a világon.

Minden szenvedély, amit táplálhattam volna, sűrű és tömör üledékként rakódott le bennem, hogy a felszínen, a minden-

napok felső rétegeiben visszamaradjon az az undor, ez a megvetés a szolgálkú és alantas állatok iránt, amelyek könnyes, jámbor tekintete és nedvedző nyelve mindig örömet megnyalja bántalmazóik talpát.

Első áldozatom (és még hányan következtek utána) saját kutyánk volt, melynek túl lealacsonyító, túl kutyás* nevét nem kívánom itt közölni. Most, hogy belegondolok, azt hiszem, a neve nagy szerepet játszott a végkifejletben. Talán ha máshog hívják, észre sem vettem volna. A kutya neve olyan fontos, mint maga a kutya. Egy férfi vagy egy nő, ha úgy tartja kedve, akár a legkülönösebb és legmeglepőbb okból is találhat magának más nevet. Ízlés kérdése, a dolog el van intézve az anyakönyvi hivatal három értesítésével a legkisebb példányszámú újságokban. Egy kutyának azonban egy életen át el kell szenvednie a nevét, hacsak nem az utcát választja, ahol kóbor, csontsovány, névtelen kutya lesz belőle; de az ilyen élet kemény és szomorú, és nyilvánvaló, hogy csak kevesen törődnek bele abba, hogy egy csúnya hasba rúgással és a szokásos „kutya, kutya!” kiabálásával dobják ki őket az éttermekből vagy a menzák piszoárjából. Eszembe jutott, hogy az öreg filozófus az eb szót választotta a lehető legalantasabb és legmegvetendőbb dolog megnevezésére. Én pedig boldogan csodáltam őt, amiért utánózni kezdte a kutyákat, hogy az emberek ugyanúgy megvessék őt, ahogyan ő megveti az embereket. Egy könyvben ráadásul ezt olvastam: „Egy lakomán, mintha kutya lenne, néhányan csontokat dobtak neki, mire ő odament hozzájuk, és levizelte őket, ahogy a kutyák szokták.” Én is utáltam a vén cinikust, amiért olyan őszinte!

* Diogenész

Néha az ember kénytelen szörnyű dolgokat mondani. Az, amit most mondani fogok, csak egy kicsit szörnyű: azt hiszem, apám féltékeny volt az állatra. Erre a következtetésre néhány gondolat összekapcsolásával jutottam, és nem is tudok más magyarázatot adni Diogenész halálára.

Mindenesetre nagy részben a kutya is hibás volt: végül is ki kérte a kutyáktól, hogy olyan párás, gyengéd, szeretetteljes tekintetük legyen? És ki mondta a miénknek, hogy bújjon az ágy alá, amint apám megjelenik? Nem lett volna jobb, ha elébe megy (még ha apám meg is rúgja) ahelyett, hogy hasztalan meneküléssel provokálja? Nem. Mindig a legrosszabb, legostobább dolgot tette. Néha már azelőtt elkezdett vonyítani, hogy apám megütötte volna. Nem is tartott sokáig. Apám nem bírta elviselni.

Egy nap apám mindhármunkat meglepett.

Forró délután volt. Éppen szorgalmasan gyakoroltam a szorzótáblát. Anyám véget nem érően horgolt. Amikor viszszagondolok rá, óhatatlanul eszembe jut az ezüstös tű és az újságpapíron heverő fehér fonalgombolyag a földön. Fogalmam sincs, hogyan végezte el a többi házimunkát, hiszen képtelen vagyok rá máshogy emlékezni, mint hogy köt vagy vasal. A szobákat terítőkkal árasztotta el, ám ezek ahelyett, hogy csinosították volna (ami kétségtelenül anyám szándéka volt), ízléstelenül falusias megjelenést kölcsönöztek nekik.

Fekete, öntöttvas vasalói a legváratlanabb és legképtelenebb helyeken heverték. Azt hiszem, munkája egyben megszállottság is volt. Amikor nem horgolt, az ujjait lázasan mozgatta, mintha tudat alatt azért csinálná, hogy el ne veszítse a ki tudja, hány évvel korábban felvett ritmust. Ha nem szoktam volna hozzá a fonalgombolyag látványához a padlón, minden

további nélkül elhittem volna, hogy a pókokhoz hasonlóan ő maga készíti azt.

A kutya elnyúlt a szoba egyik sarkában, csak úgy dőlt belőle az izzadság a nyelvéről meg az orrán át.

A téglá, amelyen a fejét pihentette, minden kilégzésére be-párásodott. Szerettem beleírni az ujjammal a nevem kezdőbetűit ebbe a kicsapódott párába, de anyám nem mindig engedte: „Csupa piszok vagy.”

Mondom, hogy apám mindhármunkat meglepett. A legkevesbé sem számítottunk az érkezésére, sem annak módjára. Ugyanis korán és igen jó hangulatban érkezett. Józanul. Tisz-tán. Mosolygósan. Az örömet könnyű megosztani. El is újsá-golta mindannyiunknak. Jó érzés volt, hogy ilyen apám van, néhány pillanatra még a verésekről is megfeledkeztem.

Levette a kalapját, és (úgy tűnt) kecsesen a szoba másik végében lévő fogásra dobta.

Aztán odalépett anyámhoz, megsimogatta, majd lassan és gyengéden végigsimított a haján. Lehajolt, hogy megcsókolja, és néhány szót mondott neki, amit nem hallottam, vagy nem emlékszem rájuk, de sajnálom, hogy nem emlékszem, mert biztos vagyok benne, hogy kedves és szeretetteljes szavak voltak.

Amikor rám került a sor, odajött hozzám, kétszer megve-regette a vállam, és mosolyogva azt kérdezte:

– Hogy vagy?

Lesütöttem a szememet, és éreztem, hogy kissé elpirulok:

– Jól vagyok, apa.

Aztán leült. Úgy tűnt, némileg zavarban van. Már több hónapja (vagy éve) nem láttuk. Láttuk rajta, hogy beszélni akar, még több kedves dolgot mondana nekünk; de csak állt

ott, szemét félig lehunyta, vagy a mennyezetet tartó (nekem úgy tűnt, a füsttől kissé piszkos) gerendákra meredt.

Anyám mutatott vagy egyszerűen csak mondott valamit. Csak azért állt fel becsukni az ablakot, mert sötétedni kezdett, és hideg szellő fújt be a szobába. Aztán csendben visszament a munkájához.

Mindannyian tisztán hallottuk, ahogyan a kutyánk morogni kezd, mint általában a kutyák, amikor súlyos csendet éreznek. Gyík módjára feküdt a sarokban, négy mancsát kinyújtva, hasát a padlóhoz szorítva, mintha még mindig roppant hőség volna.

Amikor meghallottam a morgását, lassan apámra néztem. Mosolygott. Anyám is őt figyelte; amikor látta, hogy mosolyog, ő is elmosolyodott. Amikor láttam, hogy anyám mosolyog, én is elmosolyodtam. Aztán egyszerre mind az állatra néztünk, amely a maga módján szintén mosolygott. Micsoda megkönnyebbülés volt hallani, hogy apám ismét megtörte a csendet, amikor azzal a nyilvánvaló szándékkal csettintett, hogy magához hívja Diogenészt.

Hívására kutyánk lassan megmozdult, és kúszni kezdett, hátsó lábaival tolva magát előre. Soha nem számított arra, hogy ilyen szeretettel bánjanak vele. El tudom képzelni, hogy még ő is észrevette, hogy apám nem volt részeg, mint általában, és hogy ez most egy kivételes nap.

Eközben apám, bizonyára azért, hogy teljesen elűzze a féltelmét, fütyüntésekkel és gyengéd becézgetéssel szólongatta: „Kutyus, kutyus.”

Azon a napon halvány elképzelésem támadt arról, mi a boldogság. Boldognak láttam anyámat. Gyönyörködtem apám józanságában és boldogságában. Kutyánk tekintetében is

boldogság tükröződött. Miközben megtette a távolságot apámig, boldognak tűnt. Rendkívül hevesen csóválta a farkát, és időnként mordult egyet. Egy pillanatra – talán eltúlozva szerepét – átfordult, és felemelt mancsokkal feküdt, mintha minden örömét meg akarná mutatni; de gyorsan és talán kissé zavartan visszatért a rendes helyzetébe. Apám megsimogatta az egyik lábával.

Nem ő volt-e részben a hibás? De istenemre, nem akarom megvádolni. Már nem él, és tisztelnem kellene az emlékét, de apámat ismerve hogyan tehettem, amit tettem? Nem állítom biztosan, de lehetséges, hogy egyetlen vágya az volt, hogy megoszssa az örömét. A lényeg az, hogy egy bizonyos pillanatban felém fordította a fejét. Amikor meguntam, hogy engem nézzen, vagy amikor már nem figyeltem rá, buta tekintettel anyámrá nézett, aztán egy darabig még így állt, kilógó nyelvvel, egy szóra várva.

Ekkor apám arckifejezése megváltozott. Teljes nyugalomban kinyújtotta a jobbját a mellette lévő asztal felé, fogta anyám egyik vasalóját, és mint egy villámcsapás, az állat fejére sújtott vele. Annak a legkisebb esélye sem volt a védekezésre. Még csak el sem mozdult onnan, ahol állt. Anyám sem. Én sem. Nem volt rá szükség.

Hát, el lehet képzelni azokat a perceket. Amikor már nem csóválta a farkát, és apám meggyőződött róla, hogy tényleg kimúlt, egyszerűen felállt, vette a kalapját, és elment. Azóta nem láttuk.

Talán a férjem valójában nem is volt olyan gonosz. Inkább hajlamos vagyok azt hinni, hogy kissé beteg volt, de csak egy kicsit, ahogy ő maga is mondaná. Kezelése a szanatóriumban,

ahol fáradhatatlan keresés után rátaláltam, csak egy a számtalan bizonyíték közül, amelyre állításomat alapozom.

Ma olyan, mint egy gyerek, aki makacsul hisz abban, hogy az apja még egy, a születése előtt, az anyja által elkövetett képzeletbeli bűntény miatt kínozza őt. Mihelyt eltűnik ez a gondolat az elméjéből, meggyógyul.

Én a magam részéről azt mondom: az ember soha nincs védve a rágalmaktól. Márpedig azok a legváratlanabb helyről, akár a saját gyermekeinktől is jöhetnek. Remélem, senki nem fog hitelt adni (hiszen vannak emberek, akik bármit hajlandóak elhinni, még a legnyilvánvalóbb hazugságot is) ennek az értelmetlen hazugságnak, amit azzal az aljas szándékkal eszeltek ki, hogy ártsanak nekem. Könnyű észrevenni – és sértő lenne kételkedni abban, hogy mindenkinek feltűnt –, hogy a fiam már a legelejétől szándékosan hazudik, amikor „egy alig észrevehető és kissé zavaró koponyadeformáció” áldozataként jellemzi magát. Az igazság az, hogy ormótlan feje van. Nem az én hibám. Így született. Már az első pillanattól kezdve láttuk, mert olyan nehéz volt a szülés.

Öntudatlanul hazudik arról is, hogy iskolába járt: otthon tanult meg írni és olvasni.

Utazási ügynök vagyok. A Rosenbaum & Co. cég fizet, akiktől gyönyörű, érdemtelenül hízelgő leveleket tudok felmutatni.

A feleségem már régen meghalt. A fiam soha nem ismerte őt. Anyám karján nevelkedett.

Ami pedig a kutyákat illeti, teljes bizonyossággal tanúsíthatom, hogy Diogenész kivételével soha nem ölttem meg egyet sem. Muszáj volt. Egyetlen kutya sem védett a veszettségtől. Miért ő lenne ez alól kivétel? Bármelyik pillanatban meg-

támadhatta volna ez a betegség, amely köztudomásúlag exponenciálisan terjed, olyan hatékonysággal, hogy rövid időn belül egész populációkat pusztít el.

Elképzelni sem tudom, mi történt volna mindannyiunkkal, ha ez a féktelen betegség egy napon megtámadta volna. Kiszámíthatatlan következményei lennének.

A DINOSZAURUSZ

Amikor felébredt, a dinoszaurusz még mindig ott volt.

LEOPOLDO (MUNKÁI)

Büszkén, szinte kevélyen lökte meg Leopoldo Ralón a forgóajtót, és sokadjára is diadalmasan lépett be a könyvtárba. Főlényes és fáradt pillantással körbejárta az asztalokat, kényelmes és nyugodt helyet keresve; két-három ismerőst a szokásos lemondó, „na, újra munkába állok” gesztusával köszöntötte, és sietség nélkül, magabiztosan haladt előre, a „szabad lesz, szabad lesz” ismételtetésével törve utat magának, amit hangosan ugyan nem mondott ki, de szívélyes és békülékeny arc kifejezéséből könnyedén ki lehetett találni. Kedvenc helye szerencsére üres volt. Szívesen ült a bejárati ajtóval szemben, ami alkalmat kínált neki arra, hogy megpihenjen a fárasztó kutatásban, valahányszor bejött valaki. Ha pedig az illető nőnemű volt, Leopoldo egy pillanatra letette a könyvét, és szokásához híven behatóan megfigyelte a nőt, tekintetében azzal a csillogással, amit az éber intelligencia kölcsönöz neki. Leopoldo szerette a szép formájú testeket; de nem ez volt megfigyelésének fő oka. Irodalmi indítékok hajtották. Gyakran mondogatta magának, hogy bizony jó dolog sokat olvasni, szorgalmasan tanulni; de az emberek megfigyelése sokkal hasznosabb egy író számára, mint a legjobb könyvek elolvasása. Az az író, aki megfélekedzik erről, elveszett. Az étkezde, az utca, a közhivatalok tengerszinti irodalmi ingert kínálnak. Például lehetne írni történetet arról, ahogyan egyesek belépnek egy könyvtárba, vagy kikérnek egy könyvet, vagy ahogyan egyes nők leülnek. Meg volt győződve róla, hogy bármiről

írhat történetet. Felfedezte (és pontos feljegyzéseket készített róla), hogy a legjobb történetek, sőt a legjobb regények is egyszerű tényeken, látszólag hétköznapi, jelentéktelen eseményeken alapulnak. A stílus, egy bizonyos kecsesség a részletek kihangsúlyozásában: ez volt minden. A műalkotás felülmúlta a témát. Nem volt kétséges, hogy az a legjobb író, aki egy jelentéktelen tárgyból remekművet, maradandó alkotást készített. „Az az író – mondta egy délutánon a kávéházban –, aki leginkább hasonlít Istenre, a legnagyobb alkotóra, az Juan Valera: ő abszolút semmit sem mond. Ebből a semmiből tucatnyi könyvet alkotott.” Ez csak kicsúszott a száján, oda se figyelt igazán a szavaira. De megneveltette vele barátait, és megerősítette szellemességének hírnevét. Maga Leopoldo is feljegyezte ezeket az emlékezetes szavakat, és várta az alkalmat, hogy felhasználhassa őket egy történetben.

Feljegyzéseit az asztalon hagyta. Miután megbizonyosodott róla, hogy senki nem meri elbitorolni tulajdonát, felállt és elindult a könyvtáros hölgy felé. Elvett egy kölcsönzőcédulát. Elegáns mozdulattal elővette zsebéből megbízható töltőtollát, és legjobb kézírásával, lassan és gondosan leírta: E-42-326. Katz, David. Állatok és emberek. Leopoldo Ralón. Diák. 32 éves.

Nyolc éve elvett kettőt. Nyolc éve nem diák már.

Nem sokkal később Leopoldo ismét leült, fellepezte a könyvet a tartalomjegyzéknél, a kutyákról szóló fejezetet keresve. Több fehér papírlap és töltőtolla várta türelmetlenül az asztalon, hogy feljegyezzen bármilyen érdekes adatot.

Leopoldo aprólékos író volt, önmagával szemben kérlelhetetlen. Tizenhét éves korától kezdve minden idejét a szépírásnak szentelte. Egész nap az irodalom foglalkoztatta. Szelleme

rendületlenül dolgozott, fél tizenegy előtt soha nem aludt el, de Leopoldónak volt egy hibája: nem szeretett írni. Olvasott, jegyzetelt, megfigyelt, előadás-sorozatokra járt, keményen bírálta az újságok siralmas spanyolságát, szellemi gyakorlatként (vagy pihenésként) bonyolult keresztretjtvényeket fejtett; csak író barátai voltak, úgy gondolkodott, beszélt, evett és aludt, mint egy író; de mélységes rettegés fogta el, amikor tollat kellett ragadnia. Bár leghőbb vágya az volt, hogy híres író legyen, a szokásos kifogásokkal mindig halogatta a megvalósítás pillanatát: előbb élni kell, előbb mindent el kell olvasni, Cervantes idős korában írta meg a *Don Quijotét*, tapasztalat nélkül nincs művész, és így tovább. Tizenhét éves koráig nem gondolt arra, hogy alkosson. Az elhívás inkább kívülről érkezett hozzá. A körülmények kényszerítették rá. Leopoldo felidézte, milyen volt az egész, és arra gondolt, hogy akár egy történetben is megírhatná. Ez néhány pillanatra elterelte figyelmét Katz könyvéről.

Akkoriban egy panzióban lakott. Gimnáziumba járt, és szerelmes volt a moziba meg a házinéni lányába, akinek a férjét csak úgy ismerték, hogy „az ügyvéd”, mert egyszer hat hónapig tanult a Jogi Karon. Ez a már eleve erős alap, valamint az a tény, hogy a többi bentlakó között volt egy orvos, egy mérnök, egy joghallgató és egy úriember, aki állandóan Juan de Dios Peza verseit olvasta, azt eredményezte, hogy Leopoldo már a kezdet kezdetén úgy érezte, kifejezetten intellektuális légkör veszi körül.

Leopoldo itt nem tudta megállni, hogy el ne mosolyodjon. Egy történeten töprengett, amely az íróvá válás első késztetéséről szólt (amivel majd másodszor is megpróbálkozik); de az

orvos emléke elterelte a gondolatait. Kétségtelenül ez is egy jó téma volt.

„R. F., az orvos, kilenc évvel azelőtt fejezte be tanulmányait; de a panzióban maradt, bizonyára azért, mert hivatásos orvossá válva úgy érezte, olyan sokan laknak az épületben, s olyan sokan és annyiféleképpen megbetegedhetnek, hogy nyilvánvaló botorság lett volna kimenni az utcára, és pácienseket keresni. Így annak ellenére, hogy állítása szerint mindenkivel baráti viszonyt ápolt, soha senkit nem kezelt ingyen. Vagyis az étvágytalanság mindig együtt járt a béltisztítással; aki fáradtságra panaszkodott, annak óhatatlanul meghallgatta a tüdejét; a kimerültség jelei számára egyet jelentettek egy injekció beadásával. És az volt a jó az egészben, hogy semmi értelme nem volt panaszkodni, mert az volt a mottója, hogy teljesen egészséges ember nem létezik, teljesen egészségesnek érezni magunkat rosszabb, mint egy ismert, ennél fogva kontrollálható betegség; végül pedig az, hogy a temető tele van bizakodó emberekkel.”

Leopoldo feljegyzett néhány dolgot, és a következőt írta a jegyzetfüzetébe: „Utánanézni, írtak-e már történetet egy ilyen orvosról. Ha nem, gondolkodni a témán, és már holnaptól dolgozni rajta.”

Kezdhethné azzal, hogy kigúnyolja az orvost, amiért úgy gyűlöli a műtéteket, aztán rögtön átugorhatna arra a pillanatra, amikor a házínénije elmondja, hogy vakbélgyulladás van, és meg kell operálni, meg az orvos dühkitörésére, amikor ezt meghallja. Leopoldo újabb jegyzete: „Nyolc napig nem beszélt vele, miután bejelentette, hogy kiköltözik a házból, ha a házínéni ekkora ostobaságot követ el.” És még egy:

„Íroniával bemutatni, hogy amikor a házínénit mindennek ellenére megműtötték, az orvos nem váltotta be a fenyegetését, hanem éppen ellenkezőleg, visszatérésekor megpróbálta meggyőzni arról, hogy a seb hamarosan fel fog nyílni, ami nélkülözhetetlenné teszi az ő jelenlétét, hiszen sosem lehet tudni... Íme, egy kis párbeszéd.

– Nem, asszonyom, értse meg! A seb rosszabb, mint a betegség. A legbiztosabb módon úgy ölhetünk meg egy embert, ha a hasán ejtünk sebet. Ezt még egy gyerek is érti.

– De hát már jól érzem magam. Soha ilyen jól még nem voltam.

– Asszonyom, gondoljon, amit akar; de az én kötelességem gondoskodni magáról, hogy elkerüljük a végzetes kimenetelt.”

Leopoldót megnyugvással töltötte el a lehetőség, hogy létrehozhatja ezt a remekművet, úgyszólván kinyitotta Katz könyvét, és sietség nélkül megkereste benne a kutyák ösztöneiről szóló fejezetet. De attól az öntudatlan vágytól vezérelve, hogy ne kelljen szembesülnie pillanatnyi problémájával, előbb megállt a tyúkok csípési sorrendjére vonatkozó oldalaknál. Érdekfeszítő volt. Az egyik csipkedte a másikat, az egy harmadikat, a harmadik egy negyediket és így tovább sorban, aminek csak a fáradtság vagy az unalom vetett véget. Leopoldo bánatosan hasonlította ezt az elszomorító tényt az emberi társadalomban megfigyelhető egyoldalú csipdesések láncolatához. Rögtön felismerte a lehetőségeket, amelyeket egy ilyen jellegű megfigyelés tartogat egy szatirikus történet megírásához. Jegyzeteket készített. Valamelyik vállalat elnöke hívhatja az ügyvezetőt, szemére veti, hogy túlságosan engedékeny, miközben dühösen mutogat egy csökkenő grafikonra.

„– Ön jobban tudja, mint én, hogy ha a dolgok így mennek tovább, az üzlet összeomlik. Ebben az esetben kénytelen leszek a következő részvényesi közgyűlésen javasolni, hogy keressenek egy alkalmasabb ügyvezetőt.

A csipdeséstől kábult ügyvezető még mondana valamit, de a főnöke már diktál is, a gyorsíró pedig rögzíti a szavait: »A vállalatunknál az elmúlt három hónapban megfigyelhető fellendülés arra kényszerít, hogy azt gondoljam, az ön fenyegetése a szétválással kapcsolatban nem az ön érthető félelméből, hanem a nem megfelelő nézőpontból született. Az a tény, hogy az eladások az elmúlt napokban csökkentek, egy egyszerű, már Adam Smith által is megfigyelt jelenségnek köszönhető, amelyet kereslet és kínálat aránytalansága okoz. Amikor a piac telített...«

Az igazgató ezután az értékesítési igazgatót hívja:

– Ön bizonyára jobban tudja, mint én, hogy ha a dolgok így mennek tovább stb., akkor kénytelen leszek stb., célszerűséből stb.

A csipdesés hatására az igazgató a főértékesítő tyúk felé fordulva azt mondja:

– Ha a következő héten nem emelkedik húsz százalékkal az értékesítés, akkor sajnos attól tartok, hogy ön stb.

A főértékesítő nő kissé megtépázva megcsipkedi legközelebbi beosztottját, aki megcsipkedi a kedvesét, aki megcsipkedi az anyját, aki...”

Valóban, állapította meg Leopoldo, jó kis történetet lehetne írni erről a zavaros ügyről. Az összehasonlító pszichológiát minden írónak ismernie kellene. Feljegyezte, hogy szükséges volna néhány feljegyzést készítenie, és a következőt írta a jegyzetfüzetébe: TÖRTÉNET A CSÍPÉSI SORRENDRŐL.

Meglátogatni két-három nagyáruházat. Megfigyelni. Jegyzetelni. Ha lehet, beszélni egy üzletvezetővel. Megvizsgálni a pszichológiáját, és összevetni egy tyúkével.

Mielőtt a kutyákról szóló fejezethez ért volna, Leopoldo még alaposan szemügyre vett egy belépő lányt. Na de most. Megvan a fejezet. Természetesen minden használható információt átvezetne a jegyzetfüzetébe. Sötétkék karikás, fáradt szeme, mely feltűnően intellektuális megjelenést kölcsönzött neki, módszeresen végigfutott a lapokon. Időről időre megállt, és diadalmas, ravaszdi arckifejezéssel leírt néhány szót. Tollának sercegése az egész olvasóteremben hallatszott. Gondos keze, amelyet erős és állhatatos jellemről tanúskodó, finom szőrzet borított, határozottan és elszántan rótt a betűket. Leopoldo nyilvánvalóan szívesen elnyújtotta ezt az élvezetet.

Nagyjából hét esztendeje dolgozott egy kutyáról szóló történeten. Lelkiismeretes író lévén a tökéletességre való törekvésében szinte teljesen kimerítette az állatról rendelkezésre álló szakirodalmat. A cselekmény valójában nagyon egyszerű, nagyon az ő ízlése szerint való volt. Egy városi kiskutya hirtelen vidéken találta magát. Egy eseménysorozat révén, amelyet Leopoldo már tisztán látott a fejében, szegény városi eb abba a szerencsétlen kényszerhelyzetbe került, hogy élet-halál harcot kellett vívnia egy tarajos süllel. A döntés, hogy ki győzedelmeskedjen a küzdelemben, sok kegyetlen, átvirrasztott éjszakájába került Leopoldónak, hiszen az a veszély fenyegette művét, hogy nem egy gyanútlan olvasó majd szimbolikusan értelmezi. Ha ez megtörténik, mérhetetlenül nagy írói felelősség szakad rá. Ha a kutya kerül ki győztesen, az annak a szemléltetéseként értelmezhető, hogy a városi élet nem csökkenti az élőlények bátorságát, erejét, küzdeni akarását, sem pedig

támadó kedvét a veszéllyel szemben. Ellenben, ha a sül kerekedik felül, akkor könnyű lenne azt gondolni (elhamarkodottan és tévesen), hogy a történet alapvetően a Civilizáció és a Haladás keserű kritikáját rejti. És hol marad akkor a Tudomány? Hol marad a vasút, a színház, a múzeumok, a könyvtárak és a műveltség? Az első esetben azt hihetnénk, hogy egy szupercivilizált, az Anyatermészettől teljesen elzárt életért száll síkra, ekképpen a Természetről – harsogta a kutya diadala – könnyű volna lemondani. Egy meggondolatlan döntés tehát kényes helyzetbe hozná. Pedig Isten a megmondhatója, semmi sem állt távolabb meggyőződésétől. Már látta is az újságok kíméletlen kritikáját: „A *szupercivilizált* Leopoldo Ralón felháborító történetet írt, amelyben mértéktelen modorossággal és tudálékossággal engedi meg magának stb.”. Másfelől, ha a sül számol le a kutyával, akkor nem kevesen azt feltételeznék, hogy szerinte egy vadon élő, tüskés állat képes tönkretenni x évnyi emberi erőfeszítést egy kényelmesebb, könnyebb, kulturáltabb, egyszóval szellemibb életért. Ez a dilemma hónapokon át Leopoldo minden idejét felemésztette. Éjszakákon át forgolódott az ágyában álmatlanul, keresve a fényt. Barátai gondterheltnek és elgyötörtebbnek, sápadtabbnak látták, mint valaha. A hozzá legközelebb állók azt tanácsolták neki, hogy forduljon orvoshoz, pihenjen; de mint más alkalmakkor is (a bolygóközi repülőgép története, annak a nőnek a története az utcai lámpa alatt, akinek csípős hidegben kellett megkeresnie a napi betevőt szerencsétlen gyermekei számára), Leopoldo a maga sajátosan rezignált modorában nyugtatta meg őket: „Semmi különös, csak egy történetet írok.” Igaz, ők nagyon örültek volna, ha bármelyik történet elkészül végre; de Leopoldo nem mutatta meg nekik egyiket sem; Leopoldo roppant szerény

volt. Nem érdekelte a dicsőség. Egy nap meglátta a nevét az újságban: „Leopoldo Ralón író hamarosan novelláskötetet ad ki.” Ez a néhány szó állt egy-egy sorsdöntő bejelentés mellett: lábát törte a filmművész, megfázott egy táncosnő. De Leopoldót még zsenialitásának ez az egyértelmű elismerése sem tette önteltté. Annyira megvetette a dicsőséget, hogy általában be sem fejezte műveit. Néha még arra sem vette a fáradságot, hogy elkezdje őket. Kapkodásról szó sem lehetett ilyenkor. Hallotta vagy olvasta, hogy Joyce és Proust sokat javított. Ezért minden alkotásában hajlamos volt arra, hogy félbehagyjon egy részletet, kidolgozatlanul hagyjon egy árnyalatot. Soha nem lehetett tudni, mikor akad rá a megfelelőre. A tehetség csak minden hetedik évben ragyog fel.

Hány hétnek és hónapnak kellett eltelnie, mire a megfelelő szó, mintegy magától, a helyére került, egyedüli és megalapozott helyére!

Bár Leopoldo dönthetett volna a kutya halála mellett is (elvégre nyomós okai voltak rá), végül mégis a győzelmet választotta. Ha jól meggondoljuk, ő maga is olyan töltőtollal írja a műveit, amelyikből nem folyik ki a tinta a repülőgépeken; néhány tárcsaforgással háromezer mérföld távolságból, hegyenvölgyön át kommunikálhat egy kedves barátjával; egyszerű kérésre kezébe veheti valakinek a művét, aki kétezer évvel korábban viasztáblákra írt, és miután mindez tökéletesnek tűnt számára, eljött a pillanat, amikor világossá vált, hogy a kutyának győznie kell. „Igen, te kedves és jóságos állat – gondolta Leopoldo –, győzelmed elkerülhetetlen. Biztosíthatlak, győzni fogsz.” A kutya pedig közel áll a győzelemhez. Amint Leopoldo befejezi Katz könyvének olvasását, a kutya végleg győzedelmeskedik.

Amikor azonban Leopoldo erre a merész elhatározásra jutott, váratlan nehézségbe ütközött: még soha nem látott tarajos sül.

Ezért azt mondta magának, hogy keresnie kell valamit a sülökről. Szilárdan hitte, hogy csakis egy sül lehet kutyája vetélytársa. Merthogy sokkal szuggesztívebb. Az első pillanattól kezdve izgatta a körülmény, hogy ez az egyedülálló állat tuskékkal van felfegyverezve. A tuskéit kilövő sül alkalmat adna neki arra, hogy mintegy mellékesen utaljon az embereknek azokra a szerencsére mára szinte teljesen kihalt csoportjaira, amelyek évezredek óta nyilakkal vívtak háborút egymással. Arról nem is beszélve, hogy némi ügyességgel megtalálhatná a módját, hogy burkoltan utaljon arra a egyszerű válaszra (kitől is? utánanézni!), X azon fennhéjázó válaszára, amikor ellensége azzal fenyegetőzött, hogy nyílzáporral fogja eltakarni a napot: „Annál jobb, majd árnyékban harcolunk.” Ráadásul nyilvánvaló volt számára, hogy ha a kutya riválisa egy oroszlán (még ha ez az állat gazdagabb is történelmi-irodalmi utalásokban), akkor az előbbi győzelme kissé problematikusabb lenne. Igaz, oroszlánt látott már állatkertben; de egy oroszlánal végső soron nem tudna mit kezdeni. A kígyók hasznosak lehetnek, de túl sok teológiai vonatkozásra kínálnak lehetőséget, márpedig ezt feltétlenül el kell kerülni egy olyan történetben, amelyet írni akart. Éppen elég fejtörést okozott már neki város és vidék problémája. Pókra vagy más mérgező rovarra pedig gondolni sem akart. A tisztességtelen versengés ugyanis lankasztaná az olvasó érdeklődését. Bebizonyosodott, hogy a tarajos sül a megfelelő választás. Sül esetén a vereség eshetősége nagyobb és kivitelezhetőbb, nem számítva az „árnyékban való harcolást”.

Leopoldo csalódottan vette tudomásul a könyvből, hogy a kutyák kevésbé intelligensek, mint ahogy azt a legtöbb ember képzei. Igaz, ösztöneik fejlődése bámulatos volt, majdnem olyan csodálatos, mint a lovaké, amelyek kis gyakorlással matematikai problémákat is képesek megoldani. De az intelligenciáról, uraim, legalábbis amit intelligenciának neveznek, itt szó sincs, abszolúte semmi! Hőstét tehát a tudomány szabályai szerint kellett győzelemhez segítenie, nem pedig a maga tervei szerint, és ahogyan ő szerette volna. Szomorúan gondolt arra, hogy szegény, szorongatott állat képes elharapni egy vaddisznó torkát, arra viszont soha, de soha nem lenne képes, hogy felemeljen egy követ a földről, és ellensége fejéhez vágja (ezt feljegyezte). De az nem intelligens cselekedet volt-e, ahogyan kiűrti a beleit, amikor betegnek érzi magát? Hány ismerőse lett volna képes erre? Eszébe jutott a mérnök. Írhatna róla egy történetet. Ha jobban belegondol, egész kamaszkora tele volt kiváló novellatémákkal.

Az orvos melletti asztalnál ült a mérnök. Az „ügyvéddel” ellentétben alig beszélt. Hallgatag, titokzatosságtól sem mentes modorából akár egy jó regényt is lehetne írni. A történet kezdődhetne így, a lehető legtermészetesebben:

„Forró délidő volt, éppen ebédelni kezdtünk, amikor először láttuk a mérnököt. Ki gondolta volna ránézésre, hogy egy bűnöző lakozik benne? Emlékszem, az egész azzal kezdődött, hogy az orvos szokásos buzgóságában elárulta a mérnöknek, hogy szemének a színe kissé nyugtalanítja:

»Nem szeretném megijeszteni önt, hiszen alig két napja tisztel meg bennünket a jelenlétével ebben a házban. Eszembe sem jutna! Barátjaként és szakemberként azonban utólag komoly lelkiismeret-furdalásom lenne, ha nem figyelmeztettem

volna idejében a bajra, amit az ön fáradt szemében látok; engedje meg, uram, hogy elmondjam önnek: valami nincs rendben a májával.«»

Aztán elhagyni a párbeszédet, és töviről hegyire elmesélni a kettejük között kialakult gyűlölet különböző szakaszait. Hogy a mérnök sosem hagyta, hogy az orvos megfélemlítse vagy orvosságot írjon fel neki, amit az nem is tudott neki megbocsátani; ha a mérnök megbetegedett, úgy tett, mint a kutya: nem evett; legfölből elment maga a patikába hashajtóért, amit bevett anélkül, hogy bárkinek is szólt volna, és hogy bárki észrevette volna, ellentétben gyakori és csendes éjszakai sétával a folyosókon. „A mindenségit, micsoda történet!” – mondta magában Leopoldo. És mintha tegnap történt volna, látta, mennyire gyűlöli az orvos a mérnököt, és milyen bosszantó gyakorisággal jósolja meg a másik közelgő halálát, miközben az orvos nem is sejtette, milyen közel van a sajátja.

Aztán meg elmesélni, hogy a mérnök a négy fal között élt, ahol fáradhatatlanul tervezgette (kétségtelenül ez okozta szemirritációját) a La Manche csatorna föld alatti alagútját és a Tehuantepec-szoros föld alatti csatornáját. A befejezéshez teljen el némi idő, aztán családi ünnepség ürügyén összehívni mindannyiukat a nappaliban. A doktor késne. A mérnök is. Majd egyszerűen bemutatni, hogyan találták meg az utóbbit a szobájában egy véres törrel a kezében, ahol meredten bámulta (mint egy hipnotizált tyúk, jegyezte föl Leopoldo) ellensége holttestét, aki arccal lefelé feküdt egy rémisztő, sötétvörös vértócsában.

Sajnálatos módon Leopoldo nem tudta megoldani történetét azzal, hogy a kutya ösztönösen ürít, vagy hogy halálra késeli a tarajos sült. Kuttyája tökéletes egészségnek örvendett.

A gondot az okozta, hogy a saját fegyverén kívül más fegyverrel nem harcolhatott; egy olyan állat ellen kellett halálos küzdelembe küldenie, amelyet most látott először. Ez pedig a szokásos levertséghez és depresszióhoz vezetett. Minden lépésnél szinte leküzdhetetlen nehézségekbe ütközött, félelmetes akadályokba, amelyek meggátolták abban, hogy története csúcspontjához érjen. Hatalmas könyvtárakat kutatott át a kutyákról szóló információk után. És most, amikor úgy vélte, mindent leellenőrzött, rájött, hogy alig tud valamit a tarajos sülökről. Ennek soha nem lesz vége; ma egy kétség, holnap egy új aggály. Ismét alapos kutatást kellett végeznie, hogy megismerje a sül szokásait; életmódját, ösztöneit; képes-e legyőzni egy kutyát, vagy mindig megadja magát a kutyaharapásnak; nagyobb vagy kisebb fokú intelligenciával rendelkezik-e. Rosszkedvűen azon tanakodott, nem használták-e ezt a témát más elbeszélők is, miként az már korábban is megtörtént vele, ami egy csapásra semmissé tenné sokéves erőfeszítéseit; de azzal vigasztalta magát, hogy ha meg is írták már ezt a történetet, semmi sem akadályozhatja meg abban, hogy Shakespeare vagy León Felipe módjára újra megírja, akik, mint köztudott, más írók témáit vették át, átdolgozták és saját képükre formálták őket, majd első osztályú tragédiákat alkottak belőlük. Mindazonáltal úgy érezte, már túl sokat haladt előre ahhoz, hogy most, oly sok esztendőnyi folyamatos munka után feladja. Nemrég nem minden keserűség nélkül vette észre, hogy szomszédjai sokatmondó pillantásokat váltottak, valahányszor bejelentette, hogy elbeszélést ír. De majd meglátják, hogy írja-e! „És ha tényleg igazuk van?”, gondolta elpirulva. Észrevétlenül, lépésről lépésre került egyre beljebb a színlelés labirintusába, ahonnan, és ezzel tökéletesen tisztában volt, mindenáron ki

kellett jutnia, ha nem akar megőrizni. A szökés legjobb módja pedig az volt, ha szembenéz a problémával; ír valamit, bármit, ami igazolja karikás szemét, sápadtságát és a mindig küszöbön álló, befejezés előtti műről szóló bejelentéseket. Mindezek után lehetetlenség nyugodt szívvel kijelenteni: „Nos, felhagyok az írással. Nem vagyok író. Mi több, nem is akarok az lenni.” Másfelől viszont tett önmagának egy ígéretet, és most feltétlenül bizonyítani kellett Leopoldo Ralónnak, hogy hivatása nem tévedés, hogy ő tehát valóban író, mi több, az is akar lenni. Ekkor jutott először eszébe, hogy elmesélje, miként is történt az irodalmi életbe való belépése. Fogta a naplóját, és olvasni kezdte:

Kedd, 12-e

Ma korán keltem, de nem történt velem semmi.

Szerda, 13-a

Tegnap este egész éjjel aludtam. Amikor felkeltem, esett az eső, így semmilyen kalandban nem volt részem, amit feljegyezhetnék kedves naplómba. Csak annyit, hogy hét óra körül földrengés volt, és mindannyian kirohantunk az utcára, de mivel ma is esett az eső, kicsit eláztunk. Na, kedves naplóm, azt mondom, holnap ismét találkozunk.

Péntek, 15-e

Tegnap elfelejtettem leírni a kalandjaimat, de mivel nem történt velem semmi, mindegy is. Remélhetőleg holnap megkapom az ötven centet, mert meg akarok nézni egy filmet, ami állítólag nagyon jó, és a végén meghal a bandita jó éjt.

Szombat, 16-a

Ma reggel elmentem itthonról egy könyvvel a hónom alatt, hogy eladjam, hátha kapok érte ötven centet. Már majd nem odaértem, amikor összefutottam Don Jacintóval, aki itt lakik, és nagyon zavarba jöttem, mert ő nagyon sokat olvas, eztet most elmesélem, mert ez egy kaland, hogy amikor meglátta a könyvet, azt mondta nekem, szóval maga szereti az irodalmat.

Nagyon zavarba jöttem, és azt mondtam, „igen”. Aztán tovább kérdezgetett, én pedig válaszoltam minden kérdésére: És írni szeret, barátom? Mondtam, hogy igen, állandóan írok. Verseket ír vagy elbeszéléseket? Elbeszéléseket. Szeretnék látni néhányat. Azt nem lehet, túl rosszak, még csak most kezdtem. Ne szerénykedjen, sok tehetséget fedeztem fel magában, és már régen feltűnt, hogy sokat ír. Mondottam neki, hogy csak keveset. Mikor fog nekem mutatni valamit? Amikor befejezem azt, amin most dolgozom. Biztosan jó írás; inkább kissé közepes. „Ma el is mondom mindenkinek az asztalnál, hogy van köztünk egy nemismert nagy író”, ebédidőben mindenkinek azt mondta az asztalnál, hogy nemismert író vagyok, és nagyon zavarba jöttem, és azt mondtam, hogy igen. Holnap elkezdek írni egy történetet, könnyű, csak el kell képzelnem egy helyzetet, és le kell írnom.

Aztán le fogom tisztázni. A filmet nem tudtam megnézni, de Juan mindent elmondott a közepétől, mer késve érkezett, azt mondta, hogy a banditát a végén ölik meg. Jobb, ha mindent kihúszok, amit ma írtam, mert ez nem kaland, ma nem volt részem kalandban.

Így született meg írói hivatása. Ettől a naptól kezdve folyamatosan jegyzetelt, filmek, színdarabok, krimik, misztikus,

szerelmi vagy tudományos regények cselekményeit tervezgette; egyes szám első személyben, függő beszédben, levél- vagy naplóformában, párbeszéddel vagy anélkül; hátborzongató történetekét, amelyeket egy strandon találtak egy üvegben; néha pedig szelíd leírásokét városokról és szokásokról. De az évek múlásával egyre távolodott a pillanat, hogy kidolgozza őket. Tényeket és témákat jegyzett fel; mindenütt és mindenkor megfigyelt és mélyen elgondolkodott; de az igazság az, hogy kétségtelen elhivatottsága ellenére szinte soha nem írt. Soha nem volt elégedett, és egyik művét sem merte befejezettek tekinteni. Nem; nem volt semmi szükség a sietségre. Báratai körében írói hírneve megkérdőjelezhetetlen volt. Ez bátorította. Egy nap majd mindannyiukat meglepi azzal a remekművel, amit tőle vártak. Felesége részben a hírneve miatt ment hozzá. Soha sehol nem látott semmit, amit férjétől publikáltak volna; de mindenkinél jobban tudta, hogy a férjének egy doboznyi feljegyzése van, a töltőtollát minden pillanatban megtölti ihlető kék tintával, képzelete mindig éber, és legyen szó bármiről, akár a leghétköznapiabb dologról, azt mondja, történetet lehetne írni róla.

Bizonyítandó önmaga előtt, hogy valóban író, Leopoldo egy nap belekezdett egy történetbe. Miután egész éjszaka hagyta dolgozni a tudatalattiját, Leopoldo reggel ihletetten ébredt. Eszébe ötlött, hogy egy kutya és egy tarajos süllő harca kiváló téma. Leopoldo nem is hagyta ezt elsikkadni, és viharos buzgalommal látott hozzá a feladathoz. Ám hamarosan rájött, hogy sokkal könnyebb rátalálni egy témára, mint kidolgozni és formába önteni. Akkor azt mondta magának, hogy aminek híján van, az a műveltség, és bőszen olvasni kezdett mindent, ami csak a kezébe került; de főként azt, ami a kutyákkal volt

kapcsolatos. Egy idő után többé-kevésbé magabiztosnak érezte magát. Előkészített egy nagy paksaméta papírt, az egész házban csendet rendelt el, zöld szemellenzőt vett fel, hogy megvédje szemét az elektromos fény káros hatásától, megtisztította a töltőtollát, amilyen kényelmesen csak tudott, elhelyezkedett a székében, a körmét rágta, okos tekintetét a menyegyzet egyik részére szegezte, majd lassan, csak felindult szívének dobogásától meg-megszakítva, ezt írta:

„Volt egyszer egy nagyon szép kutya, aki egy házban lakott. Kitűnő fajta volt, és mint ilyen, egészen kicsi. Gazdája egy nagyon gazdag ember volt gyönyörű gyűrűvel a kisujján, egy vidéki ház tulajdonosa, és egy nap kedve támadt néhány napot vidéken tölteni, hogy friss levegőt szívjon, mert rosszul érezte magát, mert sokat dolgozott textilüzletében, úgyhogy szép gyűrűket tudott venni, és vidékre is el tudott menni, aztán arra gondolt, hogy magával kell vinnie a kiskutyát mert ha neki nem lesz rá gondja akkor a cselédlány nem viseli majd gondját, és a kutya szenvedni fog mert megszokta, hogy gondosan gondoskodnak róla. Amikor megérkezett vidékre mindig a legjobb barátjával aki a kiskutya volt mivel özvegy volt a virágok nagyon szépek voltak mert tavasz volt és ebben az időszakban a virágok nagyon szépek mert ez az ő időszakuk.”

Leopoldóból nem hiányzott a kritikai érzék. Megértette, hogy stílusa nem igazán jó. Másnap megvette a Bello–Cuervo-féle retorika- és nyelvtankönyvet. Mindkettő csak jobban összezavarta. Mindkettő azt tanította, hogyan kell jól írni; de egyik sem tanította meg azt, hogyan ne írjon rosszul.

Egy évvel később azonban, különösebb előkészület nélkül, a következőket tudta írni:

„A kutya szép és nemes állat. Az embernek nincs nála jobb barátja még az emberek között sem, akik között fájdalmasan gyakori a hűtlenség és a hálátlanság. A népes város egyik elegáns és jómódú kúriájában élt egy eb. Kitűnő fajtájú volt, és meglehetősen kis termetű, de rendkívül erős és bátor. E nagylelkű állat gazdájának, egy vagyonos és tehetős úrnak volt egy háza vidéken. Kimerülve sokrétű és fontos elfoglaltságában, egy napon elhatározta, hogy egy kis időt vidéki birtokán fog tölteni; ám aggódott amiatt, hogy távollétében kutyája milyen bánásmódban részesül majd a szertelen szolgák részéről, ezért a jóságos és sikeres iparmágness magával vitte a hálás kutyát. Igen; attól félt, hogy a durva cselédek szenvedést okoznak majd neki hanyagságukkal és nemtörődömségükkel.

Tavasszal a vidék nagyon szép. Ebben a gyönyörű évszakban színpompás szirmú, tarka virágok nyílnak mindenütt, és elkápráztatják a poros zarándok szemét; a víg és kedves madárkák mézédés csicsergése kényezteti a szomszédhozó utazó érzékeny fülét. Fabio, milyen pompás a vidék tavasszal!”

Ez már magabiztos retorika és nyelvtan volt.

Miután ezt a fontos akadályt leküzdötte, Leopoldo elérkezett ahhoz a pillanathoz, amikor a szép és nemes állatnak szembe kellett szállnia a süllel. Már több mint százharminckét oldal megtöltött határozott és tiszta kézírásával; igaz, mintegy ötvenháromat kénytelen volt feláldozni belőle. Arra törekedett, hogy műve tökéletes legyen. Az volt a vágya, hogy mindent lefedjen ezzel az egyszerű témával. Az idővel és térrel kapcsolatos elmél-

kedései nem kevesebb, mint hat hónapig tartó tanulmányokat vettek igénybe. Hosszas kitérői arról, hogy melyik az ember legjobb barátja, a kutya vagy a ló; a vidéki életről és a városi életről; a test egészségéről és a lélek egészségéről (nem beszélve a *mens sana in corpore sano* aforizma újszerű fordításáról); Istenről és az idomított kutyákról; arról, hogy miért ugatják a kutyák a holdat; az állatok udvarlásáról; a szánokról és Diogenészről; Rin Tin Tinről és koráról (a művészet magasztos csúcseit megmászó kutyáról); a mesékről és arról, kinek tulajdoníthatók igazából Ezópuszéi azzal a számtalan változattal, melyeket elszenvedett ez a név a spanyol nyelvben – mindez két év gyümölcsöző munkájának eredménye volt. Arra vágyott, hogy műve a *Moby Dick*, az *Emberi színjáték* és *Az eltűnt idő* nyomában finom elegye legyen.

Ez néhány hónappal ezelőtt történt.

Mire találkozottunk vele, már meggondolta magát. Most szinézisre törekedett. Minek olyan sokat írni, ha minden, de tényleg minden elmondható egyetlen jól átgondolt oldalon? Meggyőződve ennek igazáról, könyörtelenül elkezdett javítani és húzni az új művészi beállítódásba vetett szilárd hittel és nem ritkán elegáns áldozatkészséggel.

Azon a napon, amikor láttuk belépni őt a könyvtárba, jelentősen meghúzott műve – egy-két szó ide vagy oda – a következő állapotban volt:

„Jó kutya volt. Kicsi, vidám. Egy nap olyan környezetben találta magát, amit nem ismert: vidéken. Amikor egy reggelen egy tarajos süllő...”

Leopoldo becsukta Katz könyvét, amelyben nem talált semmit a süllőkről. Kikért néhány róluk szóló tanulmányt; de azt a tájékoztatást kapta, hogy méltatlanul keveset írtak róluk.

Úgyhogy egyelőre be kellett érnie a Kis illusztrált Larousse gyér szócikkével:

„Disznó (*lat. porcus*). Sertés, vastagbőrű házi emlős. *Árv. és közny.* Piszkos és durva ember: *Disznó módjára viselkedni. Tarajos süllő.* Észak-Afrikában élő rágcsáló emlős, testét tüskék borítják: *ártalmatlan, éjszakai állat, gyökerekkel és gyümölcsökkel táplálkozik. Amer. Kúszósüllő. Közny.* Minden disznónak eljön a Szent Márton-napja; senki sem kerülheti el a szenvedést. A legaljasabb disznónak jut a legjobb makk; a vagyont gyakran az érdemtelenek szerzik meg. A disznó értékes állat: minden testrésze ehető. Húsát, amit fogyasztás előtt mindig jól át kell puhítani, sóban tartósítják. A bőréhez tapadó zsírból *szalonna* készül; kiolvasztva és tartósítva pedig sertészsír. Az állat sörtéit vagy szőréit kefék és seprűk készítésére használják. A sertésenyésztés egyszerű és gyors; mindenféle hulladékkal megelégszik, de igazán a makkot, a gesztenyét és a krumplit szereti.”

– Holnap – mondja magának Leopoldo –, holnap vidékre utazom, hogy mindezt ellenőrizzem.

Vidéki utazás! Milyen szép történetet tudna írni róla!

A KONCERT

Néhány perc múlva méltóságteljesen helyet foglal a zongoránál. Szinte észrevétlen meghajlással fogadja majd a közönség zajos hódolatát. Flitterekkel borított ruhája úgy fog csillogni, mint-ha fénye visszatükrözné az előkelő kis szalont megtöltő száz-tizenhét személy egyre élénkebb tapsát, ahol a barátaim elfogadják vagy elutasítják – ezt soha nem fogom megtudni – a világ, azt hiszem, legszebb zenéjének előadására tett kísérletét.

Azt hiszem, de nem tudom. Bach, Mozart, Beethoven. Azt szokták mondani, hogy felülmúlhatatlanok, és magam is így képzelem. És mondom is, hogy azok. Én személy szerint jobb szeretem elkerülni ezt a helyzetet. A lelkem mélyén nagyon is tudom, hogy nekem nem tetszenek, és azt gyanítom, mindenki látja rajtam a hamis lelkesedést.

Sosem voltam műkedvelő. Ha a lányomnak nem jut eszébe, hogy zongorista legyen, most nem lenne ilyen gondom. De az apja vagyok, úgyhogy tudom a kötelességemet: meg kell hallgatnom és támogatnom kell őt. Üzletember vagyok, és csak az tesz boldoggá, ha a pénzügyeket intézem. Ismétlem, nem vagyok művész. Ha viszont művészetnek számít vagyont felhalmozni, a világpiacot uralni és kiiktatni a konkurenciát, akkor én ebben a művészeti ágban az első helyre tartok igényt.

A zene szép, az biztos. De nem tudom, hogy a lányom képes-e visszaadni ezt a szépséget. Ő maga is kételkedik benne. Hiába tapsolt a közönség, az előadások után gyakran láttam őt sírni. Másrészt a lányomnak megvan az a képessége, hogy

kiszúrja a közönség soraiban, ha valaki lelkesedés nélkül tapsol, ez pedig elég ahhoz, hogy szenvedjen, és onnantól kezdve hevesen gyűlölje. Az viszont ritka, hogy valaki fagyosan nyilvánítsa tetszést. Legközelebbi barátaim a saját bőrükön tapasztalták meg, hogy a hűvös taps veszélyes, és tönkretelheti őket. Ha a lányom nem jelezné, hogy elegendőnek tartja a tapsot, akkor egész este tapsolnának, mert félnek elsőként abbahagyni. Néha megvárják, amíg elfáradok, mielőtt befejeznék a tapsolást, és látom, ahogy félelmükben a kezemet figyelik, nehogy ők csendesedjenek el előbb. Eleinte megtévesztettek, mert elhitették velem, hogy őszintén meghatódtak: de az idő nem telt hiába, és végül kiismertem őket. Folyamatosan növekvő gyűlölet hatalmasodott el rajtam. Ám magam is hamis és álnok vagyok. Meggyőződés nélkül tapsolok. Én nem vagyok művész. A zene szép, de legbelül nem érdekel, hogy az, mert untat. A barátaim sem művészek. Szeretem megalázni őket, de nem érdekelnek.

Mások viszont idegesítenek. Mindig az első sorokban ülnek, és állandó jelleggel a jegyzetfüzetükbe irkálnak. Ingyenes belépőt kapnak, amit a lányom gondosan megír, és személyesen elküld nekik. Megvetem őket. Ők az újságírók. Persze félnek tőlem, és többnyire le tudom fizetni őket. Két-háromjuk szemtelensége azonban nem ismer határokat, és néha-néha azt merészelik mondani, hogy a lányom pocsék előadóművész. Pedig nem rossz zongorista. Ezt a saját tanárai is megmondták. Gyermekkorától tanul, könnyedebben és fürgébben mozgatja az ujjait, mint bármelyik titkárnőm. Igaz, hogy ritkán értem az előadásait, de én nem vagyok művész, és ezt ő is jól tudja.

Az irigység utálatos bűn. Ellenségeimnek vélhetően ez a vétke rejtőzik a kevés negatív kritika mögött. Nem lepődnék

meg azon, ha némelyek azok közül, akik éppen mosolyognak, és néhány pillanat múlva már tapsolnak, támogatnák az efféle ellenséges kritikát. Befolyásos apja egyszerre jelentett áldást és átkot lányom számára. Vajon mit gondolna róla a sajtó, ha nem az én lányom lenne? Nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy soha nem lett volna szabad művészi ambícióit követnie. Ezzel csak fejtörést és álmatlanságot okozott nekünk. De húsz évvel ezelőtt álmában sem gondolta volna senki, hogy egyszer ilyen sokra viszem. Soha nem tudjuk meg biztosan, sem ő, sem én, ki is ő, és mennyit ér valójában. Nevetséges, hogy egy magamfajta férfi ilyesmin rágódik.

Ha nem lenne a lányom, bevallom, gyűlölném. Amikor látom színpadra lépni, olthatatlan haragra gyúlok ellene és magam ellen, amiért hagytam, hogy ilyen téves utat kövessen. Természetesen ő a lányom, de éppen ezért nem volt joga ezt tenni velem.

Holnap megjelenik a neve az újságokban, és a tapsot sokszorozzák majd a kinyomtatott betűk.

Tele lesz büszkeséggel, és hangosan felolvassa majd a kritikuskok dicsérő véleményét. De ahogy lassan eljut az utolsókhoz, talán éppen azokhoz, amelyek a legnagyobb csodálattal és lelkesedéssel magasztalják, látni fogom, ahogy megtelik a szeme könnyel, hangja erőtlen suttogássá válik, végül vigasztalhatatlan és vég nélküli sírásba torkollik. Én pedig minden hatalmam ellenére képtelen leszek elhiteni vele, hogy ő tényleg jó zongorista, és hogy Bach, Mozart és Beethoven örülne annak, milyen ügyesen tartja életben az üzenetüket.

Beállt az a hirtelen csend, ami a fellépés kezdetét jelzi. Hosszú, arányos ujjai hamarosan végigsiklanak a billentyűkön, a terem megtelik zenével, és én megint szenvedni fogok.

CENTENÁRIUM

– Erről eszembe jut – mondtam – a néhai svéd Orest Hanson története, aki a világ legmagasabb embere volt (a maga idejében. Manapság gyakran megdöntik az általa felállított rekordot.)

1892-ben figyelemre méltó körutazást tett Európában, hogy közszemlére tegye két méter negyvenhét centiméteres termetét. Az újságírók a rájuk jellemző találékonysággal zsiráfembernek nevezték.

Képzeljék csak el! Mivel gyenge ízületei miatt képtelen volt nagy erőfeszítéseket tenni, a táplálásához egy rokonának fel kellett másznia egy fa ágaira, hogy különleges húsgolyókat, desszertnek pedig répacukor-darabkákat tegyen a szájába. Egy másik rokona pedig a cipőfűzőjét kötötte meg. Egy harmadik folyton leste a pillanatot, mikor kell Orestnek felvennie valamit a földről, ami figyelmetlensége vagy sajátos ügyetlensége folytán kiesett a kezéből. Orest a felhőket fürkészte, miközben hagyta, hogy kiszolgálják. Királysága valóban nem e világból való volt, szomorú és távoli tekintetében a földi dolgok iránti állandó vágyakozás sejlett fel. Szíve mélyén különös irigységet érzett a törpék iránt, álmában pedig szüntelenül, és sikertelenül, az ajtókopogtatót próbálta elérni, aztán meg futásnak eredt, mint gyermekkorá délutánjain.

Törékenysége hihetetlen végleteket ért el. Ahogy az utcán sétált, minden lépése rémületet váltott ki még a skandináv járókelőkből is, mert attól tartottak, hogy látványosan össze-

esik. Idővel szülei mértéktelen pragmatizmusról tettek tanúbizonyságot (rászolgáltak nem is egy kritikára miatta), amikor úgy döntöttek, hogy Orest kizárólag vasárnap mehet el otthonról nagybátyja, Erik, és a szolgáló, Olaf mögött haladva; ő a kalapjában gyűjtötte az érzékeny lelkűek pénzérméit, akik kötelességüknek érezték fizetni ezért a gravitációs veszélyekkel teli látványosságért. Hírneve egyre csak nőtt.

Ám annyi bizonyos, hogy nincs tökéletes boldogság. Lasacsán ellenállhatatlan vágy szüremkedett Orest gyermeki lelkébe azok iránt az érmék iránt. Végül ez, a vert fémpénzek iránti jogos vonzalom eredményezte összeomlását és különös halálának okát, amelyről a megfelelő helyen még lesz szó.

Barnum profit csinált belőle. Csakhogy Orest nem érzett művészi elhívást, és a cirkusz is csak mint pénzforrás érdekelt. Azonkívül arisztokratikus lelkülete nem bírta elviselni az oroszánok szagát és a rajta szánakozókat. Búcsút vett Barnumtól.

Tizenkilenc évesen kétszáznegyvennégy centiméter magas volt. Aztán nyugalmas időszak következett, és csak huszonöt éves korában fedezte fel valódi, kétszáznegyvenhét centiméteres magasságát, ami halála napjáig nem változott. A felfedezés a következőképpen történt. Ófelségeik, az angol királyi pár kedves szeszélye folytán meghívást kapott Londonba, ezért a stockholmi angol konzulátushoz folyamodott vízumért. Az angol konzul, vérbeli brit, különösebb megdöbbenés nélkül fogadta, bátorkodott rákérdezni különös ismertetőjelére, majd az adatfelvétel során kétségbe vonta kétszáznegyvenöt centiméteres magasságát. Amikor a mérőrúd megmutatta, hogy kétszáznegyvenhét, a konzul higgadt mozdulattal jelezte: „En megmondtam.” Orest nem szólt semmit. Csendben az ablakhoz

lépett, ahonnan bosszúsan, hosszú percekig bámulta a háborgó tengert meg a nyugodt, kék eget.

Attól kezdve az európai királyok kíváncsisága növelte a bevételeit. Rövid időn belül a kontinens egyik leggazdagabb óriása lett, híre még a patagóniaiak, a jakik és az etiópok között is elterjedt. A Rubén Darío szerkesztette párizsi folyóiratban két-három fénykép látható Orestről, ahogy az akkortájt legjelentősebb személyiségek oldalán mosolyog; ezeket a képdokumentumokat a nagy költő jelentette meg az artista halálának tizedik évfordulóján megérdemelt, egyszersmind posztumusz tiszteletadásként.

Aztán hirtelen eltűnt a neve az újságokból.

Ám annak ellenére, hogy mindent megtettek, hogy titokban tartsák a váratlan pusztulásához vezető okokat, ma már tudjuk, hogy tragikusan halt meg Mexikóban, a centenáriumi ünnepségeken, ahová hivatalosan is meghívást kapott. A huszonöt csonttörést akkor szenvedte el, amikor lehajolt, hogy felvegyen egy aranyérmét (éppenséggel egy centenáriumi százast), amelyet aláaló, hazafias lelkesedésében hajított oda neki a chihuahuai és sötét lelkű Silvestre Martín, Porfirio Díaz elnök nyalonca.

NEM SZERETNÉM BECSAPNI ÖNÖKET

A bemutató előkészítése nem a tervek szerint alakult. A zsúfolásig megtelt teremben a türelmetlen és felhevült közönség nyugtalanul fészkelődött a helyén. A színpad közepén egy mikrofon állt, amelyből időről időre nyomasztó zúgás hallatszott.

Hirtelen egy fémes hang bejelentette a hangszórón keresztül, hogy a film főszereplői, akik éppen most érkeztek Franciaországból, hamarosan megjelennek a színpadon, hogy szólnak néhány szót, és – bár ezt a hang nem említette, de ez volt a legvonzóbb – megmutatkozzanak hús-vér valójukban. A ceremóniamester, egy buzgó, kopasz férfi, aki egyszerre volt félénk és magabiztos, hangjában színlelt szakmaisággal beszélni kezdett, ami rögtön elárulta tapasztalatlanságát.

Mintha nem lett volna már minden előkészítve, az ünnepelt színésznő színlelt meglepődéssel állt fel ülőhelyéről; de hamarosan felment a színpadra, csak úgy sugárzott, és az általános tetszésnyilvánítás közepette köszönetet mondott. Aztán megjelent a főszereplő, aki rövid csend után, és mivel nem jutott eszébe jobb, rossz spanyolsággal felkiáltott: „Éljen Mexikó!”, amit hangos tapssal jutalmaztak.

Ezt követően megjelentek a kisebb jelentőségű művészek, és persze számtalan személy, akiknek semmi közük nem volt az egészhez, köztük egy alacsony ember; ő azzal tűnt ki, hogy bevallotta, a rádióban szereplő művészek, illetve állatok hangját szokta utánózni, s ezt rögtön be is mutatta. Végezetül, és

mintha sajnálatos módon meg is feledkeztek volna róluk, a film producere és felesége.

A ceremóniamester mindegyiküket merészen feldicsérve mutatta be, és tapsot kért nekik. Nem volt túl ügyes, de alkalmatlanságát azzal palástolta, hogy mindenkit az egekig magasztalt, és buzgón hadonászva kérte a közönség elismerését, amit az egyre kisebb hajlandósággal kívánt megadni.

– Velünk van még – jelentette be végül – a producer felesége, a nagy színésznő – sietve a papírára pillantott –, a nagy színésznő, Fuchier asszony, aki néhány szót fog intézni hozzánk, és akinek hangos tapsot kérek!

A közönség soraiból nyolcan-tízen fáradtan válaszoltak hízeltkedő tapsára.

Fuchier asszonynak a mikrofonhoz lépve alkalma nyílt megcsillantania szőke szépségét, ragyogó ruháját és ékszereit. Néhány másodpercig bizonytalanul és ügyetlenül babrált a szorítócsavarral, mire sikerült szájamagasságba állítania a szerkezetet; bocsánatkérően elmosolyodott, mintha az mondaná, „Végre!”, a közönség pedig megértően visszamosolygott rá.

– Kedves közönségem, köszönöm szépen – kezdte. – Először is szeretném tisztázni, hogy nem vagyok én olyan nagy színésznő, ahogyan azt az én kedves... hát... ööö... barátom állítja – és a ceremóniamesterre mutatott. – Még csak nem is vagyok színésznő. Persze szeretnék az lenni, és szívesen szereznék önöknek sok örömteli pillanatot; de hát mégis azt hiszem, hogy a művészet nagyon nehéz dolog, és hát őszintén szólva a művészet nagyon nehéz dolog, és már a pusztá gondolatról is reszketek, hogy kamera elé álljak, és rám szegeződjenek a reflektorok, mintha le akarnának lőni. Mert azt hiszem, ilyen érzés lenne. Szóval nem igazán tudom, miért mondta, hogy

nagyszerű színésznő vagyok. Nemcsak színésznő, hanem, ahogy hallhatták, nagyszerű színésznő. Bárcsak igaz lenne, mert mindennek ellenére, hát, nagy vonzalmat érzek a színpad iránt. Sok évvel ezelőtt az iskolában volt egy csoportunk, és képzelhetik, milyen szép pásztorjátékokat adtunk elő; de soha nem sikerült legyőzőnöm a féltékenységemet, és amint közönség elé kerültem, egészen elkalandoztak a gondolataim, és izzadtam, mert úgy éreztem, hogy mindenki engem bámul, mintha meztelen lennék, és rögtön elfelejtettem, hogy a pásztorlány, a bárány vagy a kisdéd szerepét játszom. Képzelhetik! Amikor elfelejtettem a szövegemet, és hogy miért vagyok ott, gyorsan ki kellett találnom valamit, és csak beszéltem és beszéltem, nehogy némán álldogáljak, mint valami bolond. Tehát ne higgyék, kérem, hogy egy úgymond teljes értékű művész beszél most önökhöz.

A teremben türelmetlen és egyetértő mormogás közepette gyér taps hallatszott. Egy sovány férfi a feleségéhez fordulva azt súgta, „Na és akkor?”

– Csak azt akarom mondani, hogy igazán örülök, hogy ma este itt lehetek önökkel; de azért az, hogy nagy színésznő vagyok, hát, az messze van az igazságtól. Bárcsak így lenne! Ha nem lenne a férjem, Fuchier úr, aki a vállalatot vezeti, hát, nem hiszem, hogy egyáltalán itt lennék. Sőt, amikor unszolt, hogy játsszam el az ezüstös vásznon a főszerepet A szabadság szeleiben, amit most látni fogunk, eszembe jutottak iskolai élményeim, és azt kérdeztem magamban: „Mégis mit csinálsz? És ha kudarcot vallasz?” És akármennyire is bátorított, amikor azt ismételte, hogy „ugyan, fel a fejfel, a mozihoz nem is kell tudnod színészkedni”, szavait annál inkább a művészi alkalmatlanságomra történt célzásnak vettem, meg hogy nem is

hisz bennem, én pedig soha nem is akartam elvállalni, mert ismerem magamat. Valójában szeretek színészkedni, és néha, amikor egyedül vagyok otthon, odaállok a tükör elé, és amikor senki sem lát, különben túlságosan zavarban lennék, elpróbálok néhány pásztorjátékszerepet, nehogy kiessek a gyakorlathól. Akkor mindenről megfedlek, és boldog vagyok. De ha ilyenkor besétál valaki, és rajtakap, ahogy szélesen gesztikulálva szavalok, akkor úgy teszek, mintha fészülkődnék, vagy mintha egy legyet próbálnék lecsapni. Legszívesebben vígjátékban játszanék. Az könnyebb, mert ha az ember nekimegy például a falnak, a közönség nevet, és nem tűnik fel neki. A drámában ez máshogy van.

A közönség soraiban a tisztelettudóbbaknak sikerült lecsilapítaniuk a teremben támadt zúgolódást. A türelmetlenek hol szórakozottan, hol zavartan, de beletörődtek abba, hogy még egy kicsit hallgassák Fuchier asszonyt. Csak a sovány úr ragaszkodott ahhoz, hogy zajt csapjon egy újsággal, mire a felesége azt mondta neki: „Hogy viselkedsz?”

– Voltak idők, amikor késztetést éreztem arra, hogy tanulni kezdjek. De nem; soha nem mertem volna belevágni. Akartam, igen, de azt mondtam magamban: „Mihez fogsz kezdeni?” És egész álló nap azon gondolkodtam, hogy talán holnap, holnap. Szeretnék tiszta vizet önteni a pohárba, mert nem akarok idegen tollakkal ékeskedni. Mindenki nagyon kedves hozzám; de azért az, hogy Tháliát, a színház műzsáját szolgálom, az igencsak messze van az igazságtól.

Az illendőségre való buzdítást a többség elvetette, ismét felzúgott a taps, ezúttal erősebben, füttyökkel vegyítve. Egy kiáltás a karzatról Fuchier asszony hangját utánozta, mire

mindenki felnevetett, mert azt hitte, hogy az a férfi az, aki a művészek és állatok hangját utánozza a rádióban.

– Először is sokat kell tanulni; és hát én abban nem vagyok jó, soha nem voltam jó tanuló, mert gyakran elterelődik a figyelmem; hogy úgy mondjam, elveszítem a fonalat, elgondolkodom valamin, és nem tudok koncentrálni. A művészet pedig mindenekelőtt koncentrációt és hosszan tartó erőfeszítést igényel, és közben nem szabad másra gondolni. Mondtam is magamnak, ez hiányzik neked, az állhatatosság; az igazság az, hogy nincs benned elhivatottság. Persze, szereted a színházat, de nem eléggé, hát akkor meg minek erőlködsz? És ha kudarcot vallasz? Ha a férjednek akarsz örömet szerezni, aki látod, mennyire szeret téged, az rendben van; de ha csak hiúságból, akkor minek erőlködsz? Ezt mondogatom magamnak, amikor éjjel töprengek. És azt hiszem, a férjem is ezt gondolja. Ki tudja. Akár hiszik, akár nem, a szívem legmélyén sírni tudnék miatta.

A ceremóniamester, felelőssége tudatában, körbenézett, és széles taglejtéssel igyekezett magyarázkodni: „Mit tegyünk? Nem az én hibám. Kínos helyzet, én is tudom, de nem tehetek ellene semmit.”

– Azért léptem a mikrofonhoz, mert hát szeretném, ha tudnák, milyen boldog vagyok, hogy ma este ilyen nagyszerű művészek között lehetek; de azért azt mondani, amit ez az úr mondott, hát, az igazság az, hogy nem akarom, hogy téves kép alakuljon ki önökben rólam. Lehetőség szerint minden tőlem telhetőt elkövetek, tanulni fogok, és hát egyszer majd méltó leszek arra, hogy színésznőnek nevezzenek; de most őszintének kellennem, és nem szabad becsapnom sem magamat, sem önöket.

Eközben a maga bajával elfoglalt ceremóniamester még mindig sokatmondó taglejtéssel és tekintettel igyekezett megértetni magát. A következőt szeretne volna tudatni a közönséggel: „Értsék meg. Azt hiszem, nem lenne helyes elhallgattatnom őt. Talán ha hangosabban tapsolnának, vagy hangosabban füttyülnének, vagy valami mást csinálnának. Persze, én vagyok a ceremóniamester, de ez most olyan szokatlan. Megértik a helyzetemet? Csak egyszer, néhány évvel ezelőtt volt hasonló élményem. Nos, akkor történt, amikor még kezdő voltam, és zavarban voltam. A Köztársasági Elnök egészen véletlenül aznap látogatott el a falumba, amikor az egyik nagybátyámnak volt a születésnapja, és amikor meglátta az elnököt, azt hitte, azért jött el a faluba, hogy őt felköszöntse, úgyhogy a mikrofonba beszélve magyarul kezdte, hogy ő nem érdemel ilyen megtiszteltetést, és nem méltó arra, hogy az elnök őt meglátogassa, én pedig képtelen voltam úrrá lenni a helyzeten. De hát mit tehetnék, számomra is igen kellemetlen. Hogy nagy színésznőnek neveztem, hát azt csak udvariasságnak szántam.”

– Szeretném hát hangsúlyozni, mennyire örülök, hogy ma este itt lehetek, amikor megnyitjuk ezt az olasz filmfesztivált. Most jut eszembe, egy neorealista filmben talán könnyebben dolgozhatnék, de magamban azt mondom: „Mégis mit csinálsz? És ha kudarcot vallasz?” Nem is tudom, talán ez az én utam: egy egyszerű szerep, semmi bonyolult; ahol félelem nélkül rögtönözhetek egy kicsit, szabadjára engedhetem a személyiségeimet. Hát, nem is tudom.

A ceremóniamester gesztusai egyre kétségbeesettebbé váltak. Tördelte a kezét, és pislogott; de a figyelmes szemlélő

megértette volna, hogy a nagybátyja megint belekeveredett valamibe a Köztársasági Elnökkel.

Elérkezett a pillanat, amikor a közönség már nem tudta, kire figyeljen: Fuchier asszonyra, aki vágyairól, féltelmeiről és kifogásairól beszélt, vagy a zavarodottan gesztikuláló ceremóniamesterre. A közönség nyíltan nevetni és dobogni kezdett. A sovány úr szabad utat engedett ösztöneinek, és megpróbált felállni a székre, de a felesége megrántotta az ingujját, és azt mondta: „Téged meg mi lelt?”

– Talán ha egy jó tanártól tanulnék, megszoknám a közönséget, és koncentrálnék, mert ami leginkább hiányzik belőlem, az a koncentráció, és a művészet, mint jól tudják, koncentrációt igényel.

A többi díszvendég ügyesen manőverezve, egyesével elhagyta a színpadot. Fuchier úr a vetítőbe ment, és elrendelte a film indítását. Aztán a zenés mozgóképpel a háttérben még látni lehetett a ceremóniamester és Fuchier asszony árnyékát, amint az egyik balra, a másik jobbra szalad, és még utoljára, magyarázatképpen hadonásznak.

A TEHÉN

Amikor minap a vonaton utaztam, hirtelen boldogan felugrottam, hadonászni kezdtem örömben, és mindenkit arra biztattam, nézze a tájat, és szemlélje az alkonyatot, hiszen gyönyörű. A nők és a gyerekek meg néhány úr abbahagyták a beszélgetést, csodálkozva néztek rám, és kinevettek, de amikor csendben visszaültem, elképzelni sem tudták, hogy éppen az imént, lassan távolodóban az út szélén láttam egy elpusztult tehénkét, amelyet senki nem temet el, senki nem adja ki összes műveit, senki nem mond fölötte érzelmes és könnyes beszédet arról, hogy milyen jó volt, meg azért a gőzölgő tejáradatért, amivel hozzájárult ahhoz, hogy az élet általában és különösen a vonat továbbhaladhasson.

ÖSSZES MŰVEK

Ötvenöt éves korára Fombona professzor negyven évet szentelt a legváltozatosabb irodalmak önfeláldozó tanulmányozásának, és a legjobb értelmiségi körök a legkülönfélébb írók vezető szaktekintélyeként tartották számon. Fordításai, monográfiái, előszavai és előadásai, még ha nem is feltétlenül nevezhetők zseniálisnak (legalábbis ellenségei ezt mondják), adott esetben fontos emlékei lehetnek mindannak az értéknek, amit a világon valaha írtak, különösen abban az esetben, ha, tegyük fel, az összes létező könyvtár elpusztulna.

Dicsősége az ifjúság tanítójaként sem volt kisebb. Az általa irányított lelkes tanítványok válogatott csoportja, akikkel délutánonként egy-két órát töltött, kimeríthetetlen műveltségű humanistát látott benne, és feltétlen fanatizmussal követte útmutatásait, amitől főként maga Fombona ijedt meg: nem egyszer érezte, hogy e sorsok súlya a lelkiismeretére nehezedik.

Utolsó tanítványa, Feijoo, félénken jelentkezett nála. Egyik nap, valamilyen ürüggyel, csatlakozni merészelt hozzá a kávézóban.* Fombona előbb jóváhagyta, majd, mint minden jó neofita, Feijoo is csatlakozott a csoporthoz: nyilvánvalóan némi félszességgel, és a vitákban is ritkán vett részt. Néhány nap múltán azonban, miután részben leküzdötte kezdeti félénkségét, úgy döntött, megmutatja néhány versét. Ő maga szerette felolvasni őket, zavaróan iskolásan hangsúlyozva azokat a

* A Versailles utcában lévő El Daysie-ben a Reformánál.

részeket, amelyekről úgy hitte, a legnagyobb hatást váltják ki. Aztán zavart derűvel összehajtogatta kis papírjait, visszatette őket az aktatáskájába, és többé nem szólt róluk egy szót sem. Bármilyen véleményre, legyen az kedvező vagy elutasító, elfojtott, kellemetlen hallgatással reagált. Szükségtelen megemlíteni, hogy Fombona nem tartotta jónak ezeket a műveket, de megsejtette szerzőjükben azt a bizonyos rejtett költői erőt, ami felszínre akart törni. Feijoo bizonytalansága nem kerülhetett el Fombona ravasz szemét. Gyakran töprengett el róla, és már-már megdicsérte volna (nyilvánvaló volt, hogy Feijoonak szüksége van rá); de egy különös ellenállás, amit soha nem értett, vagy mindenáron palástolni igyekezett, megakadályozta abban, hogy kimondja ezeket a szavakat. Éppen ellenkezőleg, ha eszébe jutott valami, az inkább egy tréfa volt, valamilyen szellemes megjegyzés a versek kapcsán, ami mindenkiből nevetést váltott ki. Azt mondogatta, ez „oldja a hangulatot”, és tompítja a tanári jelenlétet; de az ilyen megjegyzések után mindig keserű lelkiismeret-furdalás kerítette hatalmába. Szűkmarkúan mért dicsérete volt az az erény, amit a leggondosabban ápolt. Kétségkívül azért, mert amikor egyidős volt Feijooval, ő is szégyellt verset írni, és leküzdhetetlen pír futotta el az arcát – amit annál nehezebb volt elkerülni, minél inkább küzdött ellene –, ha valaki megdicsérte tétova költeményeit. Még most is, amikor negyven év kitarató irodalmi gyakorlata – fordítások, monográfiák, előszók és előadások – korábban sosem tapasztalt magabiztosságot kölcsönzött neki, került a dicséret minden formáját, és inkább állandó fenyegetést látott csodálói elismerésében, s bár titkon könyörgött

érte, mégis mindig mogorva vagy fölényes gesztussal utasította vissza.

Idővel Feijoo versei érezhetően jobbak lettek. Ezt persze sem Fombona, sem a csoport nem mondta meg neki, de távollétében megjegyezték, hogy egyszer nagy költő válik belőle. Feijoo fejlődése végül annyira szembeötlő volt, hogy egy délutánon maga Fombona jött lázba, és szinte észrevétlenül azt mondta neki, hogy mindennek ellenére versei nem kevés szépséget tartalmaznak. A váratlan dicséret hallatán Feijoo még feltűnőbben és kínosabban elpirult, mint valaha. Nyilvánvalóan szenvedett attól a jövőbeli elvárástól, amit e szavak támasztottak: amíg Fombona hallgatott, nem volt vesztenivalója; most minden újabb szárnypróbálgatásnál kötelessége volt felülmúlnia önmagát, hogy megőrizhesse jogát e nagylelkű bátorításra.

Attól kezdve egyre több nehézséget okozott számára, hogy megmutassa a műveit. Ráadásul Fombona lelkesedése diszkrét közömbösséggé változott, amit Feijoo képtelen volt megérteni. A tehetetlenség érzése lett úrrá rajta már nemcsak mások jelenlétében, hanem akkor is, ha egyedül volt. Fombona dicsérete szinte dicsőséggel ért fel, és Feijoo nem érezte magát elég erősnek ahhoz, hogy szembesüljön egy esetleges bírálattal. Azon emberek közé tartozott, akiknek árt a dicséret.

A Daysie's-ben a kávé nem túlságosan jó, és újabban még egy televízió is rontja a hely hangulatát. De ugorjuk át ennek a banális környezetnek a kellemetlen bemutatását, és ne álljunk meg, mert ez nem fontos, ne pillantsunk rá az asztalokat benépesítő kamaszlányok élettel teli arcára, még kevésbé fontos belehallgatni a komoly bankhivatalnokok beszélgetéseibe, akik esténként, alkonyatkor, eltelve szakmájuk szelíd melankóliájá-

val, szeretik kitárgyalni mutatóikat és a finoman illatozó nőket, akikről álmodoznak.

Iturbe, Ríos és Montúfar saját szakterületükről beszélgettek: Montúfar Quintilianusról, Ríos Lope de Vegáról, Iturbe Rodóról. Forró kávéjuk mellett, ami az eszmecsere közben kihűlt, Fombona, akár egy karmester, mindegyikük esetében rámutatott a megfelelő hangjegyre, és feneketlen szürke zsákjából (amelyet gyalázatosan elcsúfítottak az egymást átfedő, nem túl titokzatos eredetű foltok) újra meg újra előhúzta új adatokat tartalmazó kártyáit, amelyek nyomán az utókor megtudhatná, hogy volt egy vessző, amit Rodó nem tett ki, egy vesszor, amit Lope de Vega gyakorlatilag az utcán talált, egy szófordulat, ami felháborította Quintilianust. Mindannyiuk szemében megcsillant az öröm, amit az ilyen tudományos adalékok ébresztenek az érzékeny szívűekben. Vezető szakemberek levelei, távoli barátok üzenetei és névtelen forrásokból származó hozzászólások gyarapították hétről hétre az időben és térben távoli nagy emberekről felhalmozott tudást. Hol egy szövegváltozat, hol egy egyszerű nyomdahiba növelte a csoportban a munkája fontosságába, a kultúrába, az emberiség jövőjébe vetett hitét.

Feijoo, szokásához híven, szótlantul érkezett, és azonnal behúzódott az egyik sarokba. Lope de Vegát ugyan jól ismerte (bár Fombona szerint „jól” ismerni Lope de Vegát lehetetlenség), de valószínűtlen, hogy világosan különbséget tudott volna tenni Quintilianus és Rodó között. Nem volt nehéz észrevenni, hogy feldúlt volt, és úgy érezte, lebecsülik.

Fombona kedvezőnek ítélte a pillanatot. Ahogy ilyen esetekben mindig, gondoskodott a nyomasztó, percekig tartó csendről. Aztán kissé elmosolyodva megszólalt.

– Mondja, Feijoo, emlékszik arra a Shakespeare-sorra, amelyet Unamuno idéz A tragikus életérzés III. fejezetében?

Nem; Feijoo nem emlékezett rá.

– Keresse meg; érdekes. Talán hasznára válhat.

Amint az várható volt, másnap Feijoo erről az idézetről és nehézkes emlékezetéről beszélt.

Aztán Unamuno néhány napra megszűnt beszélgetés tárgya lenni. Quintilianus, Lope és Rodó szerepe viszont jelentősen megnőtt.

Amikor pedig Unamuno már teljesen feledésbe merült:

– Feijoo – mondta Fombona ismét mosolyogva –, ön, aki olyan jól ismeri Unamunót, emlékszik-e, melyik volt az első franciára fordított könyve?

Feijoo nem igazán emlékezett.

Szombaton és a következő vasárnap nem találkoztak. De hétfőn Feijoo előállt az adattal meg az évszámmal meg az impresszummal.

Ettől a felejthetetlen naptól kezdve a beszélgetéseknek új, aktív vendége lett: Feijoo. Most már sokkal gördülékenyebben csevegtek, és egy bizonyos zord alkonyon, amikor az eső homályos szomorúságot rajzolt mindenki arcára, Feijoo először ejtette ki tisztán és érthetően Quintilianus szent nevét. Feijoo, egykor a harmonikus rendszer laza alkatrésze, végre megtalálta megfelelő helyét a gépezetben. Attól kezdve összekötötte őket valami, amiben azelőtt nem osztoztak: a tudásvágy, a pontos ismeretek iránti vágy.

Fombona ismét annak örvendhetett, hogy tanárnak érezheti magát, és napról napra újabb jelet hagyhatott az alakítható diákanyagon. Milyen könnyedén illeszkedett Feijoo határozatlansága Unamunóéhoz! A témaválasztás nem véletlenül

történt. A tárgykör határtalan volt. Unamuno a filozófus, Unamuno, a regényíró, Unamuno, a költő, Kierkegaard és Unamuno, Unamuno és Heidegger és Sartre. Olyan szerző, aki méltó arra, hogy valaki az egész életét neki szentelje, s ő, Fombona, irányt szabott ennek az életnek, meghosszabbítva vele a sajátját. Elképzelte Feijoot a papírok, feljegyzések és korrektúrák tengerében, megszabadulva félelmeitől, az alkotástól való rettegésétől. Micsoda biztonságérzetre tenne szert! Attól kezdve az a kedves, félénk fiú képes lenne bárkivel szembenézni, és Unamunón keresztül mindenről beszélni. És látta negyven évvel korábbi önmagát, amint szégyenkezve, magányosan szenvedett, mert nem akart sikerülni a vers, és ha sikerült is, azt a szégyenpírt hívta csak elő, amit soha nem tudott megmagyarázni magának. De visszatért a régi, gyötrő kétség. Újra azon tűnődött, vajon fordításai, monográfiái, előszavai és előadásai – amelyek adott esetben fontos emlékei lehetnek mindannak az értéknek, amit a világon valaha írtak – elegendőek-e ahhoz, hogy kárpótolják a tavaszért, amit csak másokon keresztül látott, és a versért, amit soha nem mert elmondani. Egy új sors felelőssége nehezedett a vállára. És egyfajta bűntudat, az a régről ismert, jelentkezett, hogy megzavarja az éjszakáit: Feijoo, Feijoo, kedves fiam, menekülj, menekülj tőlem, Unamunótól; segíteni akarok a szökésben.

Amikor néhány hónappal ezelőtt Marcel Bataillon meglátogatott bennünket, Fombona azt javasolta, szervezzenek egy összejövetelt a tiszteletére, és beszélgessenek Bataillon könyveiről.

A kis ünnepségen Bataillon élénken érdeklődött az új költők, az irodalomtudományi kutatás, a festészet és minden iránt. Fombona fél tizenegy körül karon ragadta Feijoot (úgy érezte,

mintha enyhén ellenállna, amin inkább mosolygó arcának tekintélyével, mintsem erővel lett úrrá), odalépett a díszvendéghez, és lassan, nyugodt hangon így szólt:

– Mester, szeretném önnek bemutatni Feijoot. Unamuno szakértője; *Összes műveinek* kritikai kiadását készíti elő.

Feijoo kezét rázott vele, és alig hallhatóan két-három szót mondott, ami azt jelentette, igen, nagyon örvendek, miközben Fombona köszönt valakinek a távolban, vagy gyufát keresett, vagy ilyesmi.

UTÓSZÓ

Fülöp József

Augusto Monterroso felső középosztálybeli családból származott, fiatalkorát mégis igen szerény körülmények között és kétkézi munkával töltötte Guatemalában. Az egzisztenciális kiszolgáltatottság fordította egyfelől az irodalom, másfelől a politika felé. Tizenhat évesen hentesüzletben dolgozott amolyan kifutófiúként, később a könyvelésben is segített. Itt találkozott első mentorával, aki nemcsak hazája irodalmát, hanem a világirodalmat is megismertette vele. Tőle kapott – Shakespeare, Victor Hugo és mások mellett – egy Lord Chesterfield-levelezést, amelyből megtudta, hogy a brit államférfi Homéroszt olvasatott hétéves fiával. Ezután kézenfekvő volt, hogy munkaideje lejártával, esténként a Guatemalai Nemzeti Könyvtárban szép sorjában végigolvassa a klasszikusokat. Másik értékes találkozása egy cipőpucoló fiúval történt, akitől megvette az ecuadori Juan Montalvo egyik művét, amelyből a szabadságért küzdő irodalom mintáját merítette. Idejéből és irodalomszeretetéből még idegen nyelvek tanulására is futotta, így többek között lefordította Swift *Szerény javaslat* című satirikus írását.

Első irodalmi próbálkozásait az *El Imparcial*ban, szülőhazája legjelentősebb folyóiratában (1922–1985) jelentette meg két kiváló irodalmár-költőnek, César Brañas Guerrának és Francisco Méndeznek köszönhetően. Vélhetően legelső publikált novellája – Hugo regénye, *A nevető ember* nyomán –

A sugárzó mosolyú férfi (Pokoli jelenet) (El hombre de la sonrisa radiante [Escena infernal]) címet viselte. 1942-ben nemzedéktársaival, például Raúl Leiva költő-esszéistával, megalapította az *Acento* című folyóiratot, később pedig az *El Espectador*. Első önálló „könyve” egy négyoldalas füzet volt a *Los Epígrafes* című sorozatban, amelyet Salvador Reyes Nevares esszéista-író adott ki, néhány illusztrációját pedig Elvira Gascón készítette. Két történetet tartalmazott: *A koncertet* és *A napfogyatkozást* (*El concierto y El eclipse*, 1952). A második kiadvány már tizenkét (számozatlan) oldalból állt, ismét két történettel: a *Minden harmadik* és a *Centenárius* címmel (*Uno de cada tres y El centenario*, 1953). Végül a tapasztalt pályatárs, Henrique González Casanova unszolására összegyűjtötte ezeket az elszórt, illetve folyóiratok és újságok hasábjai közé rejtett írásait. Az *Összes művek* kiadásától viszont nagyon tartott, mert akkoriban nem íróként gondolt magára, viszont közel járt már a negyvenhez. Ugyanakkor kevesen mondhatják el magukról, hogy „összes műveiket” rögtön első kötetükben kiadták – és mennyi minden keletkezett még utána! Öt elbeszélés-, kilenc esszékötet, egy regény, egy memoár és két antológia követte, valamint szerkesztett könyvek és műfordítások. (A Hüperiön Fordítói Műhely 2018-ban jelentette meg ezek egyikét magyar nyelven: *A fekete Bárány és más mesék* című fabulagyűjteményt.)

Monterroso hazája és a közép-, illetve dél-amerikai országok társadalmi folyamatait közelről szemlélte, járt tüntetésekre, részt vett a politikai küzdelmekben. 1944-ben ő is fellázadt a guatemalai diktátor, Jorge Ubico ellen. Börtönbe került, ahonnan szeptemberben megszökött, és a mexikói nagykövetségen kért politikai menedéket. Guatemala és Mexikó határát író-

társával, Francisco Catalánnal együtt lépte át. Ezzel kezdetét vette sok évtizedes száműzetése. Mexikó, Bolívia és Chile után végül Mexikóban telepedett le 1956-ban. Aktív, sorsfordító politikai szerepvállalásától azonban mindig elválasztotta irodalmi munkásságát. A ritka kivételek közé tartozik a *Mister Taylor* és *Az Elnök felesége*. Nemcsak általában szólnak a társadalmi nehézségekről, hanem politikai visszhangjuk is van. Monterroso a chilei *El Siglo* újságban megjelent *Mister Taylort* szelíd tiltakozásnak szánta az USA 1954-es intervenciója ellen Guatemalában, amikor a CIA közreműködésével megdöntötték a demokratikusan megválasztott Jacobo Arbenz Guzmán kormányát. A néhány kivételtől eltekintve azonban Monterroso felfogása nem változott: az irodalom mint művészet foglalkoztatta, a politika pedig mint cselekvés.

A napfogyatkozás, melynek előképe Mark Twain *Egy jenki Arthur király udvarában* című regénye, filmélményből született: keletkezésekor a mexikói mozik egy hollywoodi Twain-adaptációt játszottak (véltetően Tay Garnett 1949-es feldolgozását). *A dinoszaurusz* egymondatos, amit Calvino a *Hat feljegyzés a következő évezrednek* című előadássorozatában is méltatott, híressé tette Monterrosót: kritikusai sokat fanyalogtak miatta, olvasói, rajongói pedig egyre-másra idézgették. Egyik barátja javaslatára válogatta be a kötetbe, és szándékosan két hosszú elbeszélés közé ékelte. Szintén a baráti tanácsnak köszönhetően vált az egyetlen mondatból: történet, ti. a vessző kitételével.

Legfőbb stílusjegye: tömörsége, ami azonban nem a modern prózával (Kafkától Borgesig, Daríótól Rilkéig) való foglalkozásából ered, hanem önvallomása szerint az ókoriaktól leste el – és Baltazar Graciántól. Igaz, néhány köszönőbeszédében

(számos rangos irodalmi díj birtokosaként) úgy fogalmazott, hogy Proust olvasása révén tanult meg rövidnek lenni. Abban hitt, hogy az olvasó szereti az egyszerűséget, az egyszerű nyelvezetet, a könnyen érthető történetvezetést. Ebben már modernnek a példaképei: a *Bartleby*, az *írnok* Melville-től, az *Egy jámbor lélek* Flaubert-től, az *Yžur* Leopoldo Lugonestől, Csehov, Maupassant és mások.

Történetei játszanak a nyelvvel, az irodalmi szöveggel, az olvasóval. Hol megütköztetően közvetlenül, hol kacagtató paródiával, maró gúnnyal vagy finom iróniával mutatják be különösen hétköznapi gyengeségeinket. Azonban sosincsnek együttérzés híján. Éppen ellenkezőleg. Hatásukban nyugtalanítóak ugyan, mégsem bántóan nyersek. Hálásak lehetünk neki, amiért elegáns emelkedettséggel számol be viselt dolgainkról.

TARTALOM

Mister Taylor ♦	5
Minden harmadik ♦	13
A befejezett szimfónia ♦	19
Az Elnök felesége ♦	22
A napfogyatkozás ♦	35
Diogenész is ♦	37
A dinoszaurusz ♦	51
Leopoldo (munkái) ♦	52
A koncert ♦	72
Centenárium ♦	75
Nem szeretném becsapni önöket ♦	78
A tehén ♦	85
Összes művek ♦	86
Utószó (Fülöp József) ♦	93

A SOROZATBAN EDDIG MEGJELENT

Műfordítás, forrás

Giovanni Pico della Mirandola: *Benivieni neoplatonista versének kommentárja* (Fordította: Imregh Monika)

Alice Zeniter: *Szomorú vasárnap, avagy a semmi ágán*
(Fordította: Kovács Veronika,
szerkesztette és a bevezetőt írta: Sepsi Enikő)

Szent Ágoston: *Írások a kegyelemről
és az eleve elrendelésről* (Fordította, válogatta
és a bevezetőt írta: Hamvas Endre)

Paul Claudel: *Délforduló* (Fordította: Székely Melinda)

Veerle Fraeters, Frank Willaert, Louis Peter Grijp (szerk.):
Hadewijch: Dalok
(Fordították: Daróczy Anikó, Rakovszky Zsuzsa)

Landauer Attila (szerk.): *A Kárpát-medencei cigányság
és a keresztény egyházak kapcsolatának forrásai (1567–1953)*

Yves Bonnefoy: *Hollán Sándor. Harminc év elmélkedései,
1985–2015* (Fordították: Gulyás Adrienn, Kovács Krisztina,
Kovács Veronika, Makádi Balázs, Sepsi Enikő)

Vassányi Miklós (írta, fordította, szerkesztette): *Szellemhívók
és áldozárok. Sámánság, istenképzetek, emberáldozat az inuit
(eszkimó), azték és inka vallások írásos forrásaiban.*

Rauni Magga Lukkari, Inger-Mari Aikio:
Örkanyák – Világlányok. Számi versek
(Fordították: Domokos Johanna, Németh Petra)

Rajvinder Singh: *Hat szemmel. Német, angol, hindi és pandzsábi versek* (Szerkesztette: Domokos Johanna.
Fordították: Tibold Katalin, Széles Beáta, Domokos Johanna)

Günter Eich: *Katharina és más elbeszélések*
(Válogatta, szerkesztette és az utószót írta: Fülöp József)

Augusto Monterroso: *A fekete Bárány és más mesék*
(Szerkesztette, fordította és az utószót írta: Fülöp József)

Michael Galuske: *A szociális munka módszerei. Bevezetés*
(Fordította: Udvari Kerstin, szerkesztette: Bányai Emőke)

Titus Livius: *Róma története a város alapításától*, I. kötet
(I–XX. könyv) (Kis Ferencné és Muraközy Gyula fordítását
és a jegyzeteket átdolgozta: Kopeczky Rita, a fordítást az
eredetivel egybevetette: Kocsisné Csízy Katalin, Ligeti Dávid
Ádám, Bajnok Dániel)

Titus Livius: *Róma története a város alapításától*, II. kötet
(XXI–XXX. könyv) (Muraközy Gyula fordítását
és a jegyzeteket átdolgozta: Kopeczky Rita, a fordítást
az eredetivel egybevetette:
Czerovszki Mariann, Tamás Ábel)

Titus Livius: *Róma története a város alapításától*, III. kötet
(XXXI–XL. könyv) (Muraközy Gyula fordítását
és a jegyzeteket átdolgozta: Kopeczky Rita, a fordítást
az eredetivel egybevetette: Berkes Lajos, Kozák Dániel,
Ligeti Dávid Ádám)

Titus Livius: *Róma története a város alapításától*, IV. kötet
(XLI–CXLII. könyv) (Muraközy Gyula fordítását
és a jegyzeteket átdolgozta: Kopeczky Rita, a fordítást
az eredetivel egybevetette: Ligeti Dávid Ádám,
Takács Levente, Bajnok Dániel)

Tzveta Sofronieva: *A föld színe*
(Szerkesztette: Domokos Johanna)

Bangha Imre: *Költők és koldusok között. Indiai napló 2001–2017* (Szerkesztette: Frazer-Imregh Monika)

Marie Luise Kaschnitz: *Ádám és Éva*

(Válogatta, szerkesztette és az utószót írta: Fülöp József)

Marivaux: *Válogatott drámák* (Szerkesztette: Kovács Ilona)

Kurucz György (Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta): *Technológiai utazás a modern kor hajnalán.*

*Válogatás Gerics Pál és Lehrmann József
georgikoni professzorok nyugat-európai jelentéseiből
és naplóiból (1820–1825)*

Domokos Johanna (szerk.): *Csak a csöndnek engedelmeskedni.
Kortárs számi költőnők antológiája*

Vámos Péter: *Magyar–kínai kapcsolatok, 1949–1989*

Lips Adrián, Mátravölgyi Dorottya, Sepsi Enikő, Sztruhár

Bettina (Szerkesztették és az elemzéseket írták):

Szeleczy Zita életútja és válogatott magánlevelezése

Eugenio Barba, Nicola Savarese: *A színész titkos művészete.*

Színházantropológiai szótár

(Fordította: Regős János, Rideg Zsófia)

Marcus Tullius Cicero: *Levelek. Kr. e. 45–44*

(Fordította: Havas László, Óbis Hajnalka)

Viselnéd a szemem. Kortárs amerikai költészet és próza

(Szerkesztette: Domokos Johanna,

fordította: Gyukics Gábor)

Alain Badiou: *Lét és esemény* (Fordította: Csordás Gábor)

Marcus Tullius Cicero: *Levelek. Kr. e. 49–45*

(Fordította: Csízy Katalin, Tóth Orsolya)

Somló Bódog: *Gondolatok az első filozófiáról*

(Fordította, a kísérőtanulmányt, a jegyzeteket írta,
a glosszáriumot összeállította: Pethő Sándor)

Munka hanggal és testtel – Jerzy Grotowski öröksége.
Beszélgetések Zygmunt Molikkal (Fordította és a magyar
kiadást szerkesztette: Liszkai Tamás)

Jerzy Grotowski: *A szegény színház felé*
(Fordította: Liszkai Tamás)

Marie Luise Kaschnitz: *Emberék és dolgok 1945-ben*
(Fordította: Fülöp József)

Megfeledkezve a világról magnóliavirágzáskor
(Fordította: Domokos Johanna, Kovács Ottilia,
Németh Petra, Óri Eszter, Vassányi Miklós,
Veress Dávid, Veress Kata)

John Milton: *Moszkóvia rövid története*
(Fordította Péti Miklós)

Angelo Poliziano: *Levelek, I–IV.*
(Fordította: Fraser-Imregh Monika)

Bárdos László: *Átültetések – Összegyűjtött vers- és
prózafordítások*

MŰFORDÍTÁS, FORRÁS – REZONÓR

René Descartes: *A lélek szenvedélyei és más írások*
(Fordította: Boros Gábor, Gulyás Péter)

Alexandre Koyré: *Tanulmányok a tudományos gondolkodás
történetéről* (Fordította: Szigeti Csaba)

Maurice Merleau-Ponty: *A látható és a láthatatlan*
(Fordította: Farkas Henrik, Szabó Zsigmond)

Maurice Merleau-Ponty: *Az észlelés fenomenológiája*
(Fordította: Sajó Sándor)

Michel Foucault: *A rendellenesek*
(Fordította: Berkovits Balázs)

Michel de Montaigne: *Útinapló* (Fordította és a bevezető tanulmányt írta: Kovács Eszter)

Luc Boltanski: *A kritikáról. Az emancipáció szociológiájának vázlat*a (Fordította: Fáber Ágoston)

Alain Badiou: *Lét és esemény*
(Fordította: Csordás Gábor)

Paul Ricoeur: *Vallás, ateizmus, hit*
(Szerkesztette: Boros Gábor)

Gottfried Leibniz: *Teodícea – Tanulmányok Isten jóságáról, az ember szabadságáról és a rossz eredetéről*
(Fordította: Kaposi Dorottya, Schmal Dániel)

Jean-Paul Sartre: *A lét és a semmi*
(Fordította: Seregi Tamás), átdolgozott fordítás

A kiadó kötetei megrendelhetők,
illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt

1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.

Tel.: +36-70-554-3177

harmattan@harmattan.hu

www.harmattan.hu

L'Harmattan France

5-7 Rue de l'École Polytechnique

75005 Paris

T.: 33.1.40.46.79.20

Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL

Via Degli Artisti 15

10124 Torino

Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198

Email: harmattan.italia@agora.it

Nyomdai előkészítés: Károli Könyvműhely

Szakmai koordinátor: Gáspár Katalin

Olvasószerkesztő: Csőke Zoltán

Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor

Borító: Kára László

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.

Felelős vezető: Tomcsányi Péter